

Regionale StructuurVisie Streefbeeld Economie

Versie 21 augustus 2006

Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland
Schutterveld 9, 2316 XG Leiden
Postbus 558, 2300 AN Leiden
Tel. 071 – 523 90 90
Fax 071 – 523 90 99
E-mail: info@hollandrijnland.net
www.Hollandrijnland.net

*In Holland Rijnland werken samen:
Alkemade, Hillegom, Katwijk,
Leiden, Leiderdorp, Lisse,
Noordwijk, Noordwijkerhout,
Oegstgeest, Teylingen,
Voorschoten en Zoeterwoude*

INHOUDSOPGAVE

Hoofdstuk 1 Inleiding	2
1.1 Inleiding.....	2
1.2 Leeswijzer	2
Hoofdstuk 2 Vraagstelling.....	3
2.1 Vraagstelling.....	3
Hoofdstuk 3 Cijfers en Trends.....	5
3.1 Cijfers.....	5
3.2 Trends	10
3.3 Sterken, zwakten, kansen en bedreigingen.....	13
Hoofdstuk 4 Overeenstemming en discussiepunten.....	15
4.1 Arbeidsmarkt.....	15
4.2 Bedrijventerreinen.....	15
4.3 Kantoorlocaties	18
4.4 Detailhandel	18
4.5 Toerisme, recreatie en leisure.....	19
4.6 Greenport Duin- en Bollenstreek	20
4.7 Melkveehouderij.....	22
4.8 Gezondheidszorg.....	24
Hoofdstuk 5 Visie.....	25
5.1 Inleiding.....	25
5.2 Uitgangssituatie	25
5.3 Hardware van de regionale economie.....	28
5.4 Software van de regionale economie.....	29
5.5 Orgware van de regionale economie	30
Hoofdstuk 6 Prioritering en voorwaarden.....	32
6.1 Prioriteiten	32
6.2 Voorwaarden	32
Bijlagen	33
Bijlage 1 Literatuurlijst	33
Bijlage 2 Overzicht bestaand beleid ten bate van de Regionale StructuurVisie	34
Bijlage 3 Leden werkgroep Economie	47
Bijlage 4 Maatschappelijke organisaties	48
Bijlage 5 Kaarten	50

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Inleiding

Holland Rijnland is een bijzondere regio in de Randstad. Grootstedelijke concentraties als Haaglanden en Schiphol/Amsterdam zijn goed bereikbaar. De regio Holland Rijnland vormt samen met de Rijnstreek de schakel tussen de Zuidvleugel en de Noordvleugel. Beide delen van de Randstad zijn voor deze regio economisch van belang. Het verschil is, dat Holland Rijnland een iets andere, minder stedelijke schaal heeft.

De relatief "jonge" regio Holland Rijnland heeft ambitie, maar realiseert zich ook dat de regio geen begreemd gebied is. Om die reden wil zij graag op economisch gebied de samenwerking versterken met aangrenzende regio's, zoals de Rijnstreek, Haaglanden en Amsterdam/Haarlemmermeer/Schiphol.

De economische ambitie van de regio speelt zich af op twee vlakken: enerzijds op dat van de Noord- en Zuidvleugel (de regio vormt als het ware het scharnierpunt tussen beide netwerken en anderzijds op dat van 12 gemeenten die samen de regio Holland Rijnland vormen. In dit streefbeeld zal nader worden ingegaan op de relatie tussen beide.

Het sectorale Streefbeeld Economie geeft gemaakte afspraken, ambities, dilemma's en discussiepunten weer, vertaald in een kaartbeeld en onderbouwd met diverse rapporten. Het streefbeeld heeft betrekking op de periode tot 2020, met een doorkijk naar 2030 en is voornamelijk gebaseerd op bestaand beleid en bekende cijfers en plannen.

Tot de belangrijkste documenten voor de Regionale Structuurvisie (Zie de Literatuurlijst in bijlage 1) behoren het Streekplan Zuid-Holland West (vastgesteld in 2003), de "Visie en opgaven As Leiden - Katwijk" (Conceptversie d.d. januari 2006), de Greenportvisie en uitvoeringsagenda en diverse documenten van het Pact en Offensief van Teylingen evenals van de Zuidvleugel.

1.2 Leeswijzer

Het streefbeeld Economie bevat in hoofdstuk 5 een visie op hoofdlijnen voor de gewenste ruimtelijk-economische ontwikkeling van de regio. Na de inleiding (hoofdstuk 1) begint het streefbeeld echter met het formuleren van de vraagstelling (hoofdstuk 2). In de hoofdstukken 3 en 4 is een analyse gemaakt van de meest relevante cijfers en trends respectievelijk de punten waarover overeenstemming dan wel waarover nog discussie bestaat.

Hoofdstuk 2 Vraagstelling

2.1 Vraagstelling

Het economische beleid en het arbeidsmarktbeleid van Holland Rijnland richt zich op het stimuleren van de werkgelegenheid in de regio met als centrale doelstelling:

"Bevorderen van een duurzame economische ontwikkeling in de regio, waarbij primair wordt ingezet op de bestaande kennisclusters, Greenport en toerisme en waarbij duurzaam behoud van economische diversiteit en aansluiting zoeken bij de huidige en toekomstige beroepsbevolking betekent".

Meer specifiek door:

- Meer werkgelegenheid te creëren in de genoemde sterke economische clusters en deze groei ook ruimtelijk voldoende te faciliteren;
- Bestaande bedrijven met een regionaal of lokaal verzorgende functie voldoende ruimte te bieden;
- Versterken van de recreatief-toeristische sector;
- Behoud van een vitale agrarische sector in de Greenport en het Veenweidegebied;
- Aandacht voor de kwaliteit van de bestaande en nieuwe bedrijventerreinen middels parkmanagement, herstructurering e.d.;
- Meer regionale samenwerking bij de (her)ontwikkeling van bedrijventerrein;
- Betere allocatie bedrijven in de hogere milieucategorieën (zgn. 'HMC-bedrijven');
- Behoud van de fijnmazige verzorgingsstructuur en een op de consument afgestemd voorzieningenniveau binnen de detailhandel;
- Een evenwichtige en goed functionerende arbeidsmarkt;
- Verminderen van het aantal personen met een uitkering door er voor te zorgen dat meer mensen aan het werk zijn en/of blijven.

Indien als doelstelling voor de periode tot 2020 wordt gehanteerd, dat voor elke te bouwen woning één arbeidsplaats moet worden gerealiseerd, betekent dit een toename van het aantal arbeidsplaatsen met ca. 30.000 tot 2020. Het aantal nieuwe arbeidsplaatsen moet daarbij wel worden afgestemd op de huidige en toekomstige beroepsbevolking.

Vraagstelling

Gelet op deze doelstelling en de hierna vermelde trends en SWOT-analyse zal het streefbeeld economie een antwoord moeten geven op de volgende vragen:

Op welke wijze kan de economische positie van de regio worden verstrekt?

Meer specifiek:

- a. Hoeveel ruimte is er tot 2020-2030 nodig om te kunnen blijven voorzien in de behoefte van de reeds in de regio gevestigde bedrijven resp. nieuwe bedrijven (in met name de clusters zorg, life sciences en space science) en waar kan deze behoefte dan het beste geaccommodeerd worden?
- b. Op welke wijze kan de positie van de belangrijkste aankoopcentra in de regio worden versterkt, kunnen de aankoopcentra in de kleine kernen worden behouden en waar

- kunnen evt. nieuwe grootschalige winkels met een bovenlokale of regionale functie het beste geaccommodeerd worden?
- c. Is er behoefte aan nieuwe grootschalige voorzieningen op het gebied van leisure, toerisme en recreatie en zo ja, waar kunnen deze voorzieningen dan het beste gesitueerd worden?
 - d. Wat is de behoefte aan ruimte voor het bollen- en bloemencluster?
 - e. Op welke wijze kan de economische functie van het veenweidegebied worden verstrekt?
 - f. Op welke wijze kan met economische versterking ook een impuls worden gegeven aan de werkgelegenheid in de regio?

Reeds in 2001 is in het kader van het Programma van Afspraken tussen de Leidse regio, de Duin- en Bollenstreek en de Provincie Zuid-Holland in opdracht van de bestuurlijke werkgroep Werken het rapport "Synergie in Economie" (NEI, oktober 2001) opgesteld. In dit rapport is een beleidskader voor de regionale economie geschetst, maar dit is verder niet beleidsmatig uitgewerkt. Het rapport kan wel worden beschouwd als een belangrijke bouwsteen voor een regionale economische visie.

In het rapport van het NEI zijn voor de regio de volgende pijlers en speerpunten genoemd:

Pijler 1: Economische structuurversterking selectief bevorderen bij de speerpunten research & development, toerisme en recreatie en kennisintensieve dienstverlening.

Pijler 2: Aanpakken productiemilieu en randvoorwaarden creëren m.b.t. bedrijventerreinen, bereikbaarheid, arbeidsmarkt en woon- en leefomgeving.

Hoofdstuk 3 Cijfers en Trends

3.1 Cijfers

De economische betekenis van de regio is bijzonder groot.

Het Bio Science Park in Leiden is een cluster van ruim 40 innovatieve grote en kleine bedrijven met meer dan 2300 werknemers. Meer dan de helft van alle biosciences bedrijven in Nederland is hier gevestigd. In Noordwijk is het Europese ruimtevaartcentrum van ESA/ESTEC gevestigd met ruim 2000 werknemers met een hoge spin-off aan hoogwaardige innovaties op het gebied van space science.

In de regio zijn een universiteit, een hogeschool en diverse mbo-scholen (ROC's) gevestigd. Noordwijk is samen met Noordwijkerhout de op één na grootste congresstad van Nederland. Samen worden in deze gemeenten jaarlijks ruim 200 (internationale) congressen gehouden. De Keukenhof in Lisse en de musea in Leiden behoren tot de topattracties van Nederland.

Alleen al de Keukenhof trekt jaarlijks ruim 700.000 bezoekers uit binnen en buitenland.

Tenslotte behoort de combinatie Veiling Flora Holland en Greenport Duin- en Bollenstreek tot de economische kerngebieden van Nederland. Zij levert een aanzienlijke bijdrage aan het BNP en daarmee aan de welvaart in ons land.

De genoemde economische hotspots versterken elkaar en onderhouden onderlinge relaties. De Universiteit Leiden is nauw verbonden met de clusters life sciences, bollen & bloemen en space science. Het cluster life science werkt nauw samen met de Greenport, waarbij ook het in Lisse gevestigde Centrum van Bloembollenonderzoek, een onderdeel van de Universiteit Wageningen, is betrokken. De Greenport en ESA/ESTEC leveren ook een sterk toeristisch product. Tenslotte worden veel congressen georganiseerd door de in de regio gevestigde kennisinstituten.

Daarnaast beschikt de regio over een vitale industriële sector, waartoe onder andere de maak- en voedingsmiddelenindustrie behoren. Ook veel van deze bedrijven zijn regionaal stuwend in die zin dat zij veel inkomen voor de regio genereren.

Arbeidsmarkt:

De werkgelegenheid in Holland Rijnland is tussen 2000 en 2005 met ca. 5000 arbeidsplaatsen toegenomen tot ca. 150.000, terwijl de potentiële beroepsbevolking met ca. 2000 personen steeg tot 266.000. Vooral de werkgelegenheid in de sectoren "Transport" en "Gezondheidszorg" nam fors toe, terwijl die in de sectoren "Landbouw en visserij" en "Industrie, delfstoffen en nutsbedrijven" afnam.

Uit tabel 1 blijkt verder, dat in 2004 ruim 52 % van de bedrijven en 46 % van de werkgelegenheid tot de categorie "gewone bedrijvigheid" (industrie, handel, bouw, e.d.) behoort.

Van de werkzame beroepsbevolking in Holland Rijnland heeft 25 % een hbo- of wo- opleiding (in heel Zuid-Holland is dit 30 %), 45 % een middelbare opleiding (mbo/havo/vwo) en 30 % is lager geschoold. Dit laatste komt overeen met het provinciale gemiddelde. In Leiden e.o. is het opleidingsniveau relatief hoog met ca. 50 % hoger opgeleiden.

Tabel 1. Arbeidsmarkt en werkgelegenheid in Holland Rijnland

sector (SBI'93)	aantal vestigingen		werkzame personen (> 12 uur p/w)	
	2000	2004	2000	2004
Landbouw en visserij (--)	1163	985	4.410	3.805
Industrie, delfstoffen en nutsbedrijven (-)	809	785	17.960	16.817
Bouw (-)	1114	1263	8.202	8.877
Handel en horeca (-)	5143	4870	37.108	37.620
Transport (+)	374	362	5.781	6.463
Financ. en zakelijke dienstverlening (+/-)	2804	2836	22.537	22.157
Openbaar bestuur en onderwijs (+/-)	572	584	19.658	20.290
Gezondheidszorg (++)	957	999	25.274	29.479
Overige dienstverlening (+/-)	1113	1117	4.990	5.035
Totaal	14.049	13.801	145.920	150.543

bron: Provincie Zuid-Holland (bewerking Holland Rijnland)

Berekend is (zie tabel 2) dat de potentiële beroepsbevolking van Holland Rijnland tussen 2005 en 2025 met 23.000 personen zal afnemen. Dit komt overeen met een afname van ruim 8 %. Hierbij is door de opstellers van deze prognose ('PRIMOS 2005') uitgegaan van een *netto* toename van de woningvoorraad met 24.000 woningen tussen 2000 en 2025.

Tabel 2 Verwachte ontwikkeling van de woningvoorraad, het inwoneraantal en de potentiële beroepsbevolking in Holland Rijnland tot 2025

1 januari	woningen (* 1000)	inwoners (* 1000)	15-64 jarigen (* 1000)
2000	153	385	263
2005	159	389	265
2010	169	384	262
2015	173	381	254
2020	175	379	249
2025	177	378	242

bron: PRIMOS-prognose 2005

In- en uitgaande pendel:

Uit tabel 3 blijkt, dat in 2001 (meest recente gegevens) ruim 188.000 mensen in Holland Rijnland woonden, die ergens in Nederland werkten. Hiervan werkte 40 % in de eigen gemeente (situatie per 1 januari 2006), 25 % in één van de andere regiogemeenten en 35 % elders. Deze laatste categorie (ruim 65.000 inwoners) vormt op regionaal niveau de *uitgaande pendel*. In 2001 werkte samen bijna 2/3 deel hiervan in de regio's Den Haag en Amsterdam/Haarlemmermeer (Schiphol).

De *inkomende pendel* bedroeg "slechts" ca. 23.000 personen, waarvan 2/3 deel afkomstig was uit de regio's Den Haag en Alphen/Gouda. Dit laatste is opvallend omdat de inkomende pendel vanuit Alphen/Gouda groter was dan de uitgaande pendel, terwijl voor andere regio's juist het omgekeerde geldt.

In de loop van 2006 komen meer recente pendelgegevens (over 2005) beschikbaar.

Tabel 3. In- en uitgaande pendel Regio Holland Rijnland in 2001

	absoluut	
woont in Holland Rijnland en werkt in eigen gemeente	76.983	
woont in Holland Rijnland en werkt in een andere gemeente in de regio	46.599	
woont in Holland Rijnland en werkt elders	65.095	
- waarvan in Den Haag / Zoetermeer / Delft e.o.		21.613
- waarvan in Amsterdam / Haarlemmermeer e.o.		18.791
- waarvan in Zuid- en Noord Kennemerland (Haarlem e.o.)		3.495
- waarvan in Gouda / Alphen e.o.		3.062
- waarvan in regio Rotterdam e.o.		2.924
- waarvan in Utrecht (stad) / Woerden		2.085
- waarvan elders (of onbekend)		13.125
woont elders en werkt in Holland Rijnland	22.986	
- waarvan in Den Haag / Zoetermeer / Delft e.o.		7.238
- waarvan in Amsterdam / Haarlemmermeer e.o.		3.664
- waarvan in Zuid- en Noord Kennemerland (Haarlem e.o.)		2.193
- waarvan in Gouda / Alphen e.o.		7.469
- waarvan in regio Rotterdam e.o.		1.017
- waarvan in Utrecht (stad) / Woerden		481
- waarvan elders (of onbekend)		924
TOTAAL	211.663	

bron: CBS (bewerking Holland Rijnland)

De Stec Groep heeft berekend, dat op basis van de huidige bedrijventerreinen- en kantorenprogrammering de inkomende pendel de komende jaren zal toenemen en de uitgaande pendel zal afnemen.

Bedrijventerrein en kantoorlocaties:

Holland Rijnland telt ruim 60 formele, merendeels gemengde bedrijventerreinen, met een totale oppervlakte van ongeveer 800 hectare (bruto), of wel nog geen 4 % van de totale oppervlakte land in Holland Rijnland. Op deze bedrijventerreinen is ca. 17 % van alle bedrijven gevestigd en ca. 26 % van de totale werkgelegenheid. Daarnaast is er een aantal grote en kleine solitaire bedrijfslocaties aanwezig met meestal slechts één (groot) bedrijf.

Op de bestaande bedrijventerreinen was op 1 januari 2005 - verspreid over diverse locaties - nog slechts 28 hectare beschikbaar, waarvan 17 hectare direct ("terstond") uitgeefbaar. Bij een uitgifte van gemiddeld 10 à 11 hectare per jaar, is deze voorraad inmiddels alweer kleiner geworden en is er feitelijk reeds sprake van een tekort aan ruimte voor bedrijven.

Bedrijven hebben ook nauwelijks keuze meer uit aanbod van nieuwe bedrijventerrein. Van de beschikbare 28 hectare is een deel bestemd voor logistieke, hoogwaardige of agrarische bedrijvigheid, zodat voor reguliere bedrijven nog 22 hectare beschikbaar blijft. Deze ruimte zal hard nodig zijn om bestaande bedrijven te herhuisvesten, die de komende jaren als gevolg van transformatie tot woongebied of uitplaatsing zullen moeten verhuizen.

Tabel 4. Bestaande bedrijventerreinen en kantoorlocaties in Holland Rijnland per 1 januari 2005

<u>Formele bedrijventerreinen:</u>	
bruto oppervlakte	ca. 790 hectare
netto oppervlakte	ca. 610 hectare
uitgeefbaar terrein	28 hectare
- waarvan terstond uitgeefbaar	17 hectare
aantal gevestigde bedrijven	ca. 2300
aantal werkzame personen	ca. 39.000
<u>Solitaire bedrijfslocaties:</u>	ca. 200 hectare
<u>Kantoorlocaties:</u>	ca. 580.000 m ² bvo

bron: Provincie Zuid-Holland en Monitor Bedrijventerrein Holland Rijnland

Detailhandel:

Holland Rijnland bezit een aantal relatief een sterke regionale aankoopcentra. Leiden Centrum is al jaren qua omzet het op twee na sterkste aankoopcentrum van Zuid-Holland. Haar positie wordt echter bedreigd door nieuwe aankoopcentra. Het is voor de hele regio van belang om de bestaande posities van de aankoopcentra te handhaven en zonodig te verbeteren.

Tabel 5. Detailhandel: Sterkste aankoopcentra in Zuid-Holland

rangorde *	aankoopcentrum	omzet (* 1 miljoen)	
		2004	1999
1 (1)	Rotterdam Centrum	€ 939	€ 829
2 (2)	Den Haag Centrum	€ 580	€ 567
3 (3)	Leiden Centrum	€ 379	€ 339
4 (8)	Rotterdam-Alexandrium	€ 288	€ 220
5 (9)	Leidschendam-Leidsenhage	€ 248	€ 220
16 (18)	Lisse Centrum	€ 132	€ 106
27 (23)	Katwijk Centrum	€ 101	€ 93
33 (50)	Leiderdorp Winkelhof	€ 85	€ 53
40 (39)	Hillegom Centrum	€ 71	€ 64
47 (45)	Zoeterwoude Rijnke Boulevard	€ 59	€ 60
49 (-)	Leiderdorp Meubelboulevard	€ 55	€ 46

* Tussen haakjes de positie in 1999

bron: Provincie Zuid-Holland (Koopstromenonderzoek Randstad 2004)

Toerisme, recreatie en leisure:

In tabel 6 zijn enkele kerncijfers voor het toerisme e.d. weergegeven, waarbij - voorzover mogelijk - ook de vergelijking met Nederland is gemaakt (zie de cijfers tussen haakjes).

Tabel 6. Toerisme, recreatie en leisure in Holland Rijnland 2004-2005

<u>aantal vakanties per jaar</u>	218.000
- w.v. 2 tot 4 dagen	55 % (51)
- w.v. 5 tot 8 dagen	30 % (33)
- w.v. 9 of meer dagen	15 % (16)
<u>verblijfsduur</u>	
- korte vakanties	2,0 dgn (2,2)
- lange vakanties	8,5 dgn (9,0)
<u>aantal bezoekers Keukenhof per jaar</u>	700.000
<u>aantal accommodaties (2002)</u>	
- hotels en pensions	253
- bungalowparken en campings	43
<u>aantal slaapplekken (2002)</u>	
- hotels en pensions	ca. 8.500
- bungalowparken en campings	ca. 18.000
<u>logiesvorm toeristische vakanties</u>	
- hotel of motel	44 % (20)
- zomerhuisje of bungalow	6 % (28)
<u>bestedingen in 2002</u>	
- totaal (binnen en buiten de accommodatie)	€ 140,3 mln
- waarvan in Holland Rijnland	87 %
<u>favoriete activiteiten</u>	
- wandelen	69 % (63)
- uit eten	65 % (61)
- zonnebaden en zwemmen	54 % (55)
- funshoppen	36 % (36)
- uitgaan	15 % (12)

bronnen:

- Continue Vakantie Onderzoek 2004-2005
- Rapport "Bestedingen van de recreatieve verblijfs gast in Holland Rijnland in 2002".

Gezondheidszorg

Uit tabel 7 kan worden afgeleid, dat in deze sector ca. 30.000 personen werkzaam zijn, waarvan bijna 1/3 deel in het LUMC en de algemene ziekenhuizen. Het totaal aantal bedden en verzorgingsplaatsen bedraagt ruim 7.700. Niet bekend is hoeveel mensen werkzaam zijn in de gehandicaptenzorg, geestelijke gezondheidszorg en de verpleeg/ en verzorgingshuizen. Wel kan op basis van de cijfers worden afgeleid, dat de sector van groot belang is voor de werkgelegenheid in de regio.

Tabel 7. De zorgsector in Holland Rijnland in 2004-2005

omschrijving	bedden/plaatsen
totaal aantal bedden en verzorgingsplaatsen	ca. 7.700
- waarvan in LUMC en algemene ziekenhuizen	1638
- waarvan in verstand. gehandicaptenzorg	1243
- waarvan in Geestelijke gezondheidszorg	ca. 900
- waarvan in Verpleeg- en verzorgingshuizen	3939
totaal aantal arbeidsplaatsen	ca. 30.000
- waarvan in het LUMC	ca. 7.000
- waarvan in de overige alg. ziekenhuizen	ca. 2.900

bron: Regionaal Bureau gezondheidszorg Zuid-Holland Noord

Greenport Duin- en Bollenstreek

Hoewel slechts 10 % van de productie in de Bollenstreek plaats vindt, is de economische waarde van het bollen- en bloemencluster heel groot (zie tabel 8). In brede zin kan hieraan de economische betekenis vanwege het bollentoeisme (o.a. jaarlijks ca. 700.000 bezoekers aan de Keukenhof) in de vorm van extra bestedingen en werkgelegenheid worden toegevoegd.

Tabel 8. Bollen- en bloemencluster in Holland Rijnland

<u>productieareaal</u>	
- open bollengrond	2300 à 2800 hectare
- glas (bruto)	ca. 400 hectare
- overig	ca. 350 hectare
Productiewaarde	€ 416 mln per jaar
Handelsomzet	€ 1.335 mln per jaar
Exportwaarde	€ 1.065 mln per jaar

Bronnen:

- "Greenport Duin- en Bollenstreek; Analyse en uitvoeringsagenda 2006-2020" (Ecorys, 2006)
- "Inventarisatie t.b.v. Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek" (Grontmij, 2006)
- CBS-Statline

3.2 Trends

In algemene zin zijn - in willekeurige volgorde - ontgroening en vergrijzing, individualisering, globalisering en internationalisering, clustervorming, liberalisering van de markt, ICT-ontwikkelingen, schaalvergroting, toenemende mobiliteit en "verdienstelijing" van de economie trends, die direct en indirect ook deze regio raken. Dit betekent meer vrije handel tussen landen onderling (zowel kans als bedreiging), verplaatsing van laaggeschoold werk naar goedkopere landen en gelijktijdig de komst van werkers uit lage lonenlanden naar het Westen.

Hoewel ontgroening, maar vooral vergrijzing, de komende decennia een grotere rol zal gaan spelen bij de vraag naar ruimte voor wonen, werken en voorzieningen dan tot nu toe, is daarmee niet gezegd, dat dit per definitie ook zal leiden tot een afnemende ruimtebehoefte voor bedrijven. Dit wordt meer bepaald door andere parameters dan door een afnemende beroepsbevolking. Daarbij komt dat naar verwachting de vergrijzing tot 2050 in het Westen aanzienlijk kleiner zal zijn dan in andere delen van het land.

Globalisering is een overheersende trend in de Nederlandse economie. Bedrijven doen zaken met steeds meer landen en delen van het productieproces worden elders in de wereld geplaatst. Dat wil niet zeggen dat ondernemingen 'footloose' worden. Netwerken zijn van toenemend belang, evenals directe contacten. Dit wordt bevorderd door regionale specialisatie en clustervorming. Hiermee groeit ook het belang van stedelijke netwerken. De oude ruimtelijke en functionele indeling van losse steden wordt vervangen door een samenhangend stedelijk systeem met oude, maar ook met nieuwe centra waarin functies en specialiteiten elkaar aanvullen. De netwerkstad maakt meer en meer onderdeel uit van een mondiaal netwerk. Plekken in dat netwerk hebben niet alleen een locale, maar ook een globale betekenis. Voor Holland Rijnland neemt het belang van zowel de Noord- als de Zuidvleugel als samenhangend stedelijk netwerk toe.

In dit mondiale economische krachtenveld wordt de Nederlandse economie kennisintensiever en minder arbeidsintensief. Onze concurrentiekracht wordt bepaald door het vermogen om kennis te ontwikkelen, te vergaren en toe te passen. Daarbij is te zien dat grotere delen van de bedrijvigheid zich vestigen in kantoren of kantoorachtige omgevingen, liefst in de nabijheid van goed bereikbare knooppunten van het infrastructuurnetwerk. Een andere constatering is, dat het vestigingsklimaat en daarmee de economische concurrentiekracht van regio's in toenemende mate wordt bepaald door de 'quality of life'. Bedrijven vestigen zich waar mensen willen wonen en mensen gaan wonen in plaatsen met een interessant aanbod op het gebied van cultuur, recreatie en vrije tijd. (Bron: rapport Visie en opgaven As Leiden - Katwijk).

Meer specifiek kunnen de volgende trends worden genoemd voor de economie van Holland Rijnland:

- De omvang van de potentiële beroepsbevolking zal de komende jaren tenminste gelijk blijven en op wat langere termijn vermoedelijk gaan dalen. Een en ander is mede afhankelijk van het te realiseren woningbouwprogramma. Wanneer zowel in kwantitatief als in kwalitatief opzicht onvoldoende wordt gebouwd voor de eigen bevolking zal het aantal inwoners en de potentiële beroepsbevolking op termijn gaan afnemen.
- Door de stijging van het gemiddelde opleidingsniveau, de groei van het aantal goed opgeleide tweeverdieners en de toename van het autobezit wordt de beroepsbevolking mobieler. Ook is zij bereid om grotere afstanden af te leggen tussen woonadres en werkadres. Enerzijds wordt de aanwezigheid van omvangrijke werkgelegenheidscentra op korte reisafstand van Holland Rijnland (Rijnmond, Haaglanden en Amsterdam/Schiphol) hierdoor van groter belang voor de regio. Anderzijds is in Holland Rijnland de balans tussen de potentiële beroepsbevolking en het aantal arbeidsplaatsen aan het verbeteren.
- Toenemende aandacht voor herstructurering van en duurzaam ruimtegebruik op bedrijventerreinen. Daarnaast gaat uitplaatsing van bedrijven naar reguliere bedrijventerreinen door en "verdamp" er ruimte voor bedrijven wanneer deze niet gecompenseerd wordt.
- Het belang van herstructurering van verouderde bedrijventerreinen en meervoudig ruimtegebruik op zowel woon- als werklocaties neemt toe.
- De kantorenmarkt beweegt zich van een uitbreiding- naar een vervangingsmarkt. Dit is wel een markt met meer dynamiek en noodzaak tot continue vernieuwing, omdat de kans op leegstand in bestaande oudere bedrijfspanden groter wordt.
- Schaalvergroting in de detailhandel legt in toenemende mate druk op de schaarse ruimte op bedrijventerreinen en bestaande stads- en dorpscentra krijgen in toenemende mate te maken met nieuwe goed bereikbare "perifere" aankoopplaatsen met voldoende parkeergelegenheid.
- De betekenis van leisure (zie kader), run- en funshoppen als mede het doen van aankopen via internet neemt toe.

Leisure is een complex containerbegrip en het begrip kent in verschillende steden een verschillende betekenis.

In de Haagse leisurenota wordt voor leisure de volgende definitie gehanteerd:

"Alle (concentraties van) publieksverzorgende, commerciële vrijetijdsvoorzieningen met een (boven-)stedelijke verzorgingsfunctie waarvoor een toegangsprijs wordt betaald. Hierbij gaat het om de volgende sectoren: horeca/uitgaan, attracties/vermaak, kunst/cultuur, sport/spel, wellness/health, verblijfsaccommodaties en zakelijk toerisme".

Het kennis- en innovatiecentrum van de Stichting Recreatie hanteert de volgende werkdefinitie van leisure:

"Grootschalige betaalde vrijetijdsbesteding buitenshuis".

- Veranderende wensen van consumenten stellen ook andere eisen aan zowel de aankoopcentra als aan de logistiek. Dit laatste legt in het buitengebied een toenemende druk op de ruimte (meer opslag van bijv. bollen) en de infrastructuur.
 - Vergrijzing zal leiden tot een toenemende aandacht voor de op loopafstand gelegen wijk/ en buurtwinkels.
 - Het toerisme kenmerkt zich door verdringing (opkomst low-cost carriers en verre reizen) waardoor continu vernieuwing van het eigen product en een focus op nieuwe markten van belang is (bijv. China).
 - Tegengestelde bewegingen: enerzijds behoefte aan meer belevingsmomenten tijdens een vakantie, anderzijds meer behoefte aan rust en onthaasting.
 - Senioren zijn in de meerderheid als het om vakanties gaat (door vergrijzing, hogere vakantieparticipatie en –frequentie senioren).
 - Jongeren willen een 'prestatie'gerichte vakantie en luxe. Senioren zoeken vooral rust en harmonie.
 - Verschuiving naar meer luxe en meer comfort op en grotere deelname van ouderen aan vakanties waardoor vraag naar andere accommodaties: meer hotels, bungalows en luxe kampeerterreinen met veel voorzieningen.
 - Door marktontwikkelingen, hoge grondprijzen en randvoorwaarden van natuur, milieu en landschap staat het economisch rendement van de landbouw in het Veenweidegebied en de Greenport Duin- en Bollenstreek onder druk met toenemende schaalvergroting tot gevolg. Ook het belang van herstructurering van het agrarische gebied neemt daardoor toe.
 - Door de vergrijzing zal het belang van de zorgsector in betekenis toenemen.
-

3.3 Sterken, zwakten, kansen en bedreigingen

In 2001 is in het kader van het Programma van Afspraken tussen de provincie en de oude regio's SDB en SLR in op dracht van de werkgroep Werken door het NEI een SWOT-analyse uitgevoerd voor de economische functie van de (nieuwe) regio. Deze analyse wordt hieronder integraal weergegeven, maar is hier en daar aangevuld met enkele nieuwe elementen:

Sterkten

- Gezonde groei werkgelegenheid en bedrijvigheid
- Incubatiefunctie: hoge bedrijvendynamiek met veel starters
- Koopkrachtige, gemiddeld hoogopgeleide bevolking cq. goede regionale afzetmarkt
- Aanwezigheid de clusters life sciences en spacescience
- Internationale uitstraling glastuinbouw en bollen
- Aanwezigheid voorzieningen
- Sterke (inter)nationale positie in congretoerisme
- Aanwezigheid gerenommeerde universiteit
- Goede faciliteiten op gebied van gezondheidszorg, verpleegzorg
- Toeristisch-recreatieve aantrekkingskracht
- Aantrekkelijke stedelijke en natuurlijke leefomgeving: 'quality of place'
- Ligging aan A4, A44 en intercityspoor
- Ligging nabij mainports Rotterdamse haven en Schiphol alsmede nabij grote afzetmarkten (Amsterdam, Rotterdam en Den Haag)
- Hoogwaardige regionale woningvoorraad (ruime koopwoningen, mooie omgeving)
- Moderne netwerkregio: grote pendelstromen binnen en vanuit de regio

Zwakten

- Beperkte bereikbaarheid over de weg
- Er is sprake van een bovengemiddeld krappe arbeidsmarkt
- Ontoegankelijke woningmarkt voor starters, maar ook voor doorstromers in het lager- en middensegment
- Beperkte internationale grootschalige commerciële dienstverlening
- Bestaande bedrijventerreinen liggen vaak in of nabij de woonomgeving
- Zeer beperkte beschikbare ruimte voor bedrijven op gemengde bedrijventerreinen
- Geen sterk wervend imago van de streek bij bedrijfsleven elders

Kansen

- Solide basis voor kennisintensieve bedrijvigheid
- Groeipotenties in clusters life- en space sciences
- Potenties in (internationaal) toerisme en recreatie (incl. congretoerisme)
- Positie als 'centraal knooppunt' én 'goudkust'
- Stijging koopkracht biedt toekomst detailhandel / horeca, cultuur
- Groei zakelijke en financiële dienstverlening
- Kans om internationale positie bollencluster en glastuinbouw (lees: Greenport Duin- en Bollenstreek) verder uit te bouwen
- Kansen voor ontwikkeling stadsrand- en snelweglocaties
- Mogelijkheden spin-off activiteiten Schiphol
- Vergrijzing bevolking biedt groeipotenties voor maatschappelijke dienstverlening en senioreneconomie
- Natuurlijke woonomgeving steeds populairder
- Toenemend belang 'quality of place' als locatiefactor voor bewoners en bedrijven

Bedreigingen

- Bedreiging productie door permanent gebrek aan personeel
- Land- en tuinbouwsector staat onder toenemende druk Europese regelgeving
- Eventuele nieuwe concurrentie op wereldmarkt bollen en glastuinbouw
- Potentievolle sectoren zijn nog grillig
- Regio doet te weinig mee in op commerciële diensten gerichte wereldeconomie
- Dichtslibbing lokaal en (boven)regionaal wegennet
- Verschraving openbaar vervoer
- Hoge druk op stedelijke omgeving
- Permanent ruimtetekort bedrijventerreinen: bedrijven trekken weg
- Gevaar voor aantasting natuurlijke leefomgeving en schaarse groene/open ruimte
- Aanbod van kantoren, die niet aansluit op de vraag met als gevolg leegstand

Dilemma's

De combinatie van de genoemde kansen en bedreigingen met het bestaande karakter van de regio leidt in vele gevallen tot een tegenstelling: een economische kans (bv. potenties in bedrijvigheid) kan een sterkte van het gebied bedreigen (bv. aantrekkelijke natuurlijke leefomgeving). De belangrijkste dilemma's liggen in:

- Ruimte voor economie vs. ruimte voor wonen;
- Ruimte voor verstedelijking vs. aantasting van natuurlijke leefomgeving.

Binnen de economie gaat het vervolgens om de volgende dilemma's:

- Behoud van eigen werkgelegenheid vs. nastreven van nieuwe werkgelegenheid;
- Voorrang lokaal-regionale bedrijvigheid vs. uitbouw van (inter)nationaal profiel;
- Ontwikkeling bollengerelateerde vs. niet-bollengerelateerde bedrijvigheid;
- Ontwikkeling kennisintensieve bedrijvigheid (R&D, dienstverlening) vs. 'usual business': industrie, logistiek, bouw, groothandel etc.

Deze punten hangen sterk samen en kunnen dan ook niet los van elkaar gezien worden. Keuzes ten aanzien van het ene punt hebben rechtstreekse invloed op andere punten en andersom.

Hoofdstuk 4 Overeenstemming en discussiepunten

4.1 Arbeidsmarkt

Overeenstemming:

Het oplossen van bestaande en toekomstige knelpunten op de arbeidsmarkt, die een bedreiging kunnen gaan vormen voor de economische ontwikkeling van de regio, moeten - met in achtneming van ieders verantwoordelijkheden - gezamenlijk door het bedrijfsleven, het onderwijs en de overheid worden opgelost.

Bij het aantrekken van nieuwe bedrijvigheid moet ook rekening worden gehouden met het aanbod van de beroepsbevolking in de regio (scholingsgraad, tekorten en/of overschotten en aantal uitkeringsgerechtigden). Dit vraagt om permanente monitoring van de ontwikkelingen op de regionale arbeidsmarkt.

Discussiepunten:

De doelstelling is om 1 nieuwe arbeidsplaats per nieuwe woning te realiseren in Holland Rijnland (zie par. 2.1).

Hoewel de relatie tussen het nieuwbouwprogramma en de arbeidsmarkt in dit streefbeeld niet expliciet is gelegd, kan wel worden opgemerkt dat de bouw van woningen in ieder geval directe en indirect arbeidsplaatsen zal opleveren. Hierbij kan een parallel worden getrokken met de aanleg van nieuwe bedrijventerreinen en kantoorlocaties tot 2015-2020. Hierover is in het rapport "Quickscan Impact kantoren- en bedrijventerreinenprogrammering in Holland Rijnland" het volgende opgemerkt:

- Directe tijdelijke werkgelegenheid: 10.800 à 19.700 arbeidsplaatsen
- Directe structurele werkgelegenheid: 31.500 à 36.700 arbeidsplaatsen, waarvan 6.300 à 7.200 arbeidplaatsen echt nieuw zijn.

Dit betekent, dat kantoren- en bedrijventerreinenprogramma tot 2015-2020 al een substantieel deel van de nieuw te realiseren arbeidsplaatsen voor haar rekening neemt. Daarnaast is er sprake van een niet nader gekwantificeerde indirect werkgelegenheidseffect.

4.2 Bedrijventerreinen

Overeenstemming:

In het Programma van Afspraken uit 2002 is vastgelegd om de bestaande clusters (life sciences, space science, bollen- en bloemen (Greenport Duin- en Bollenstreek en toerisme) en de reeds in de regio gevestigde bedrijven (waaronder de maakindustrie) te versterken en voldoende ruimte te bieden om te kunnen functioneren. Hoe groot deze ruimte zou moeten zijn is nog onderwerp van nadere studie.

Het totale aanbod aan bestaand (tabel 4) en gepland (Tabel 9) bedrijventerreinen bedraagt ongeveer 150 hectare. Hiervan is naar schatting 90 hectare bedoeld voor reguliere bedrijvigheid ("gemengd bedrijventerrein").

Daarbij wordt opgemerkt dat de realisering van het MEOB-terrein als gevolg van rijksbeleid nog steeds onzeker is. Ook realisering van 35 hectare in de Oostvlietpolder is niet zeker.

Tabel 9. Nieuw te ontwikkelen bedrijventerreinen in Holland Rijnland tot 2020

gemeente	type bedrijventerrein		locatie
	gemengd	thematisch	
Katwijk	15 ha		Klei-Oost zuid
Katwijk		22 ha	Florapark 2
Leiden	35 ha		Oostvlietpolder
Leiden		7 ha	Leeuwenhoek *
Lisse	9 ha		diverse plannen
Noordwijk		14 ha	Space Businesspark
Noordwijkerhout		10 ha	Delfweg
Oegstgeest	11 ha		MEOB-terrein
Totaal	70 ha	53 ha	

bron: Monitor Bedrijventerrein Holland Rijnland 2005

* Type I-bedrijvigheid (70.000 m²)

Begin 2006 is de behoefte aan bedrijventerreinen in "overig Zuid-Holland" (= hele provincie min Haaglanden en Rijnmond) berekend door het Centraal planbureau. de uitkomst van deze berekening resulteerde in een negatieve behoefte. Deze uitkomst wordt breed afgewezen als onrealistisch. Op basis hiervan heeft de Provincie Zuid-Holland in samenwerking met de REO's (Regionaal Economisch Overleggen) aan Ecorys opdracht gegeven een nieuwe raming op te stellen, gebaseerd op diverse regionale in plaats van landelijke parameters. Deze raming is onlangs in conceptvorm beschikbaar gekomen.

De additionele netto behoefte aan bedrijventerreinen als gevolg van de verwachte economische groei **tot 2020** is door Ecorys geraamd op **170 hectare**, waarvan 80 hectare in de periode 2004-2010 en 90 hectare in de periode 2010-2020. Voor lange termijn (2020-2030) wordt op basis van de huidige inzichten de behoefte geraamd op 70 hectare.

In de ramingen is de behoefte, die zal ontstaan als gevolg van herstructurering van bedrijventerreinen en uitplaatsing van bedrijven uit bestaand stedelijk en landelijk gebied nog niet mee geteld. Als gevolg van transformatie tot bijvoorbeeld woongebied is in de afgelopen 15 jaar naar schatting gemiddeld 3 hectare regulier en solitair bedrijventerrein per jaar "verdampt". Voor de periode tot 2020 wordt aangenomen dat de transformatie van bedrijventerreinen door zal gaan. De behoefte aan vervanging voor deze onttrekking wordt voorzichtig geraamd op netto ca. 30 hectare (2 hectare per jaar).

Ook een eventuele mismatch tussen de vraag vanuit het bedrijfsleven en het aanbod aan bedrijventerreinen is niet verdisconteerd. Aan het onderzoek naar deze kwalitatieve vraag wordt nog door Ecorys gewerkt. Dit onderzoek kan tot een hogere behoefte-raming leiden dan puur op basis van een kwantitatieve benadering is berekend.

Tenslotte zijn de ramingen beleidsarm opgesteld, dat wil zeggen, dat geen rekening is gehouden met bijvoorbeeld nieuw (regionaal) beleid met betrekking tot meervoudig en intensief ruimtegebruik op bedrijventerreinen, functiemening, segmentering en het al dan niet aanhouden van een zgn ijzeren voorraad.

In beperkte mate en waar mogelijk/ gewenst binnen de wettelijke kaders en zoneringen streven naar vormen van meervoudig en intensief ruimtegebruik op bedrijventerrein. Dit kan naast stapeling van functies (bijv. parkeren op het dak) ook bestaan uit combinaties van bedrijvigheid met wonen, detailhandel, leisure en andere voorzieningen.

Tabel 10. Vraag en aanbod bedrijventerreinen in Holland Rijnland 2004-2030

	2004-2020	2020-2030	2005-2030
A: Vraag	200 ha	90 ha	290 ha
- a.g.v. economische groei	170 ha	70 ha	240 ha
- a.g.v. onttrekking	30 ha	20 ha	45 ha
B: Aanbod (per 1 januari 2005)	151 ha	0 ha	151 ha
- direct uitgeefbaar op best. terreinen	17 ha	0 ha	17 ha
- (op termijn) uitgeefbaar op best. terr.	11 ha	0 ha	11 ha
- nieuwe reguliere bedrijventerreinen *	70 ha	0 ha	85 ha
- nieuwe specifieke bedrijventerreinen	53 ha	0 ha	53 ha
TEKORT (A-B)	49 ha	90 ha	139 ha

* exclusief Valkenburg en voor een deel gebaseerd op zachte plannen

De zgn. specifieke bedrijventerreinen zijn bestemd voor bedrijven in de sectoren lifesciences, space science, logistiek & distributie en agrarische bedrijvigheid.

Uit tabel 10 kan worden afgeleid, dat het tekort aan bedrijventerreinen tot 2020 kan worden geraamd op tenminste ca. 50 hectare. Hierbij is nog geen rekening gehouden met het aanhouden van een zgn. "ijzeren voorraad".

Totale behoefte tot 2020:	170 ha
- waarvan voor industrie en bouw	60 ha
- waarvan voor transport, logistiek en groothandel	65 à 70 ha
- waarvan voor consumentendiensten (grootschalige detailhandel)	15 à 20 ha
- waarvan voor Dienstverlening	25 ha

De ruimtebehoefte van de in de regio gevestigde zgn. HMC-bedrijven (Bedrijven in de hogere milieucategorieën) is door Ecorys geraamd op 20 à 30 hectare. Dit betreft geen additionele behoefte, maar valt binnen de raming van 170 hectare.

Ook zou als gevolg van herstructurering van een bedrijventerrein zou uitplaatsing van een HMC-bedrijf gewenst kunnen zijn. Bij de programmering van nieuwe en/of herstructurering van bestaande bedrijventerreinen dient hiermee rekening te worden gehouden.

Uit tabel 11 kan worden afgeleid, dat tot 2020 nog ruim 30 hectare nieuwe bedrijventerrein nodig is om aan de vraag te kunnen voldoen. Daarbij kunnen de volgende discussiepunten worden geformuleerd:

Discussiepunten:

1. Hoe lossen we het tekort aan ruimte voor reguliere bedrijvigheid ('gemengde bedrijventerreinen') voor de korte termijn op? Mede gelet op de noodzaak om een zgn. "ijzeren voorraad" aan te houden, die ongeveer 3 tot 4 keer de gemiddelde jaarlijkse uitgifte omvat. Voor Holland Rijnland zou dit uitkomen op 30 à 40 hectare.
2. Is realisering van een bedrijventerrein van 40 hectare netto op de locatie Valkenburg op wat langere termijn gewenst? Zo neen, waar kan dan nieuwe ruimte worden gevonden voor bedrijven?
3. In hoeverre legt elke gemeente alleen voor de eigen lokale behoefte bedrijventerreinen aan of zijn nieuwe bedrijventerreinen in principe toegankelijk zijn voor alle bedrijven uit Holland Rijnland?

Zie bijlage 5, kaart 1 en 2

4.3 Kantoorlocaties

Met het op 16 februari 2006 in het Algemeen bestuur vastgestelde kantorenstrategie wordt een impuls gegeven aan de verdere economische ontwikkeling van de regio en het bieden van voldoende werkgelegenheid aan de eigen beroepsbevolking.

Geschat wordt dat het programma meer dan voldoende ruimte biedt om in de verwachte vraag naar kantoorruimte te voorzien. Voor hoogwaardige werkgelegenheid in de biolife- en spacesciencesector is met op de locaties Leeuwenhoek/Rhijngest resp. Space Businesspark in Noordwijk ruimte gereserveerd.

Tabel 12 Nieuwe kantoorlocaties in Holland Rijnland 2005-2020

gemeente	aantal m ² bvo per locatie				totaal
	A4-zone	Leiden Centraal	Leeuwenh. / Rhijng.	overige locaties	
Katwijk	0	0	0	20.000	20.000
Leiden	20.000	64.000	62.500	65.000	211.500
Leiderdorp	48.000	0	0	0	48.000
Oegstgeest	0	0	40.000	0	40.000
Voorschoten	0	0	0	10.000	10.000
Zoeterwoude	85.500	0	0	0	85.500
totaal	153.500	64.000	102.500	95.000	415.000

bron: Kantorenstrategie Holland Rijnland; vastgesteld in het AB van 16 februari 2006

De voor het gebied Leeuwenhoek/Rhijngest genoemde aantallen vierkante meters kantoren hebben betrekking op zgn. type III-bedrijvigheid ("zuivere kantoren") ten behoeve van het kenniscluster.

Daarnaast is op Leeuwenhoek/Rhijngest 119.600 m² bvo gereserveerd voor type II-bedrijvigheid ("Kantoorachtig gebruik met maximaal 40% kantoorruimte door Life science-gerelateerde bedrijven, waaronder bedrijven met een hoogwaardig technologisch niveau, met een zoveel mogelijk innovatief karakter en/of gericht op wetenschappelijke doeleinden, alsmede wetenschappelijke instellingen").

De "Quickscan Impact groei aanbod kantoren en bedrijventerreinen" (Stec Groep, februari 2006) laat zien dat uitvoering van de plannen:

- zowel tijdelijk als structureel nieuwe directe en indirecte werkgelegenheid oplevert
- doordat aan verhuisgeneigde bedrijven een goed aanbod kan worden gedaan (additioneel gaat het structureel om 6300 à 7200 extra banen);
- tot meer leegstand zal leiden (aanbod wordt groter en bestaande panden worden minder aantrekkelijk);
- niet leidt tot een substantieel aantal extra te bouwen woningen;
- tot meer inkomende pendel en minder uitgaande pendel zal leiden;
- tot verschuiving van verkeersstromen binnen Leiden zal leiden.

4.4 Detailhandel

In het concept van de Regionale detailhandelsstructuurvisie staan zowel het behoud en versterking van de regionale detailhandels- en verzorgingsstructuur als het faciliteren van dynamiek binnen de detailhandel centraal. Het regionale beleid richt zich dan ook op het

behoud van bestaande aankoopcentra indien dit vanwege een goede detailhandels- en verzorgingsstructuur noodzakelijk is. Waar nodig worden bestaande centra verstrekt.

Van belang is om zowel de stads- en dorpscentra kwantitatief en kwalitatief op peil te houden door te zorgen voor voldoende gevarieerd aanbod aan winkels, horeca, leisure en parkeer-voorzieningen. Daarnaast dienen centra per auto en openbaar vervoer bereikbaar te blijven. Nieuwe winkels dienen zich primair in de bestaande stads- en dorpscentra te vestigen. Alleen als in de bestaande centra geen ruimte is, of wanneer dit om andere redenen niet gewenst is, kan worden gezocht naar een andere locatie. Weidewinkels zijn echter niet toegestaan. Alleen vormen van detailhandel, die worden genoemd in de Nota Regels voor Ruimte van de Provincie Zuid-Holland mogen zich op een bedrijventerrein vestigen. Voor kleine kernen dient een minimaal om basisvoorziening gehandhaafd te worden. Zeker met het oog op de vergrijzing zijn winkels voor de dagelijkse levensbehoeften, die op loopafstand liggen, van belang.

Het Portefeuillehoudersoverleg Economische zaken van de Leidse regio heeft op 13 september 2004 haar medewerking verleend aan de komst van een IKEA-vestiging op de locatie Bospoort in Leiderdorp (22.000 m² bvo, waarvan 14.500 m² wvo = winkelvloeroppervlak voor wonen), uitbreiding van het Meubelplein Leiderdorp met 13.500 m² wvo en uitbreiding van de Rijnkeke Boulevard met 4.000 m² wvo. De Stuurgroep RE0 heeft op 9 maart 2006 positief geadviseerd over een extra uitbreiding van de Rijnkeke Boulevard met 2.500 m² wvo, zodat de totale uitbreidingsruimte op 6.500 m² wvo uit komt.

⇒ *Discussiepunt:*

Voor grootschalige winkels, waarvoor enerzijds in de bestaande centra geen ruimte is, maar die anderzijds niet voorkomen op de provinciale lijst van toegestane PDV-branches, kan ruimte worden aangewezen op een nader vast te stellen aantal locaties. Deze opvanglocaties zouden zich hierdoor moeten kunnen ontwikkelen tot volwaardige, gerichte aankoopcentra voor niet-dagelijkse goederen.

Concreet wordt hierbij gedacht aan Leiden - Lammenschans en in beperkte mate aan de Rijnkeke Boulevard in Zoeterwoude.

4.5 Toerisme, recreatie en leisure

Het Uitvoeringsprogramma Toerisme 2006 gaat uit van het stimuleren van het toerisme als economische sector. Urgentie komt voort uit dalende bestedingen (- 5% tussen 2001 en 2003). Doelstelling is jaarlijks 2% meer bestedingen en werkgelegenheid realiseren in de toeristische sector. Dit kan door verdere versterking van de thema's cultuurhistorisch, water-, agro- (incl. bollen) en congrestoerisme, door de aanleg van fysieke verbindingen het gebied toeristisch interessant maken, door betere promotie en door combinatiebezoeken in de regio te stimuleren.

⇒ *Discussiepunten:*

- In hoeverre zijn nieuwe verblijfsaccommodaties nodig om het toerisme een economische impuls te geven? Om welk type verblijfsaccommodaties gaat het en waar kunnen deze het beste in de regio worden geaccommodeerd?
- Welke rol kan toerisme en recreatie spelen bij de versterking van de Greenport en het (Veen)weidegebied?

Zie bijlage 5, kaart 3

4.6 Greenport Duin- en Bollenstreek

De Greenport Duin- en Bollenstreek bestaat in feite uit drie clusters, die onderling sterk met elkaar verweven zijn: bollen, bloemen en toerisme. Veel bedrijven hebben zich toegelegd op zowel de productie van bollen als van bloemen. Productie vindt plaats op open grond, maar ook in kassen, waarbij onderscheid kan worden gemaakt in vaste kassen en rolkassen.

Ruimtelijk zijn twee clusters te onderscheiden, die echter ook weer deels in elkaar overlopen:

1. de Bollenstreek met als concentratiegebied het gebied in en rond de kernen Hillegom, Lisse en Noordwijkerhout en

2. de glastuinbouwgebieden rond de kernen Rijnsburg, Voorhout en Lisse (gespecialiseerd glas).

Daarnaast vindt buiten de Greenport Duin- en Bollenstreek ook glastuinbouw plaats in andere delen van de regio, onder andere nabij Roelofarendsveen en Voorschoten.

Het glasareaal kan ook worden verdeeld in *ondersteunend glas* en *gespecialiseerd glas*.

De eerste vorm vindt je vooral bij bollenbedrijven die, om jaarrondproductie mogelijk maken ook (rol)kassen gebruiken voor de teelt van bloemen. Daarnaast zijn er bedrijven die zich hebben gespecialiseerd in de glastuinbouw.

Over het verder versterken en ontwikkelen van de Greenport Duin- en Bollenstreek bestaat binnen de regio een breed draagvlak. Hierbij wordt verwezen naar het rapport "Greenport Duin- en Bollenstreek; analyse + uitvoeringsagenda 2006-2020".

Ook in zowel in het Programma van Afspraken uit 2002 als het Pact van Teylingen staan het open houden van het noordelijk deel van de Bollenstreek en het bieden van een gezonde toekomst aan bedrijven, die aan het de bollen- en bloemencluster zijn verbonden, hoog op de agenda.

In het Programma van Afspraken tussen SDB, SLR en de provincie Zuid-Holland uit 2002 zijn afspraken met betrekking tot het bollen- en bloemencomplex opgenomen.

De eerste afspraak betreft het verkennen van de ontwikkelingsmogelijkheden van het bollencomplex. Dit met het oog op het bieden van een gezonde toekomst van het complex met de daaraan gerelateerde bedrijven en werkgelegenheid alsmede het open houden van het gebied.

De tweede afspraak luidt: "Behoud, concentratie en relocatie van de gespecialiseerde glastuinbouw". Doel hiervan is het bieden van ruimte aan de gespecialiseerde glastuinbouw en het creëren van schuifruimte voor uitplaatsen van deze functies uit de Bollenstreek.

Het bollen- als bloemencluster heeft een sterke economische positie, maar deze positie staat onder druk. Naast externe ruimtelijke druk op het gebied (verhoging grondprijzen!) is er sprake van toenemende concurrentie uit andere delen van de wereld en zijn er grote bereikbaarheidsproblemen. Daarnaast kunnen onder andere de problematiek van de kleine bedrijven zonder opvolger, verontreiniging en verzilting van de grond, hoge energiekosten, gebrek aan uitbreidingsruimte voor zowel de teelt als de handel worden gezien als belangrijke bedreigingen voor de sector.

De Bollenstreek

Het is van levensbelang voor de Bollenstreek, dat de totale productiekolom voor het *bollencluster* (van veredeling en productontwikkeling tot handel en export) in onderlinge samenhang in stand blijft. Geheel of gedeeltelijk weghalen en verplaatsen van één onderdeel uit het cluster kan grote gevolgen hebben voor het totale cluster. Hoewel diverse onderdelen

uit de productie-kolom ook zonder de fysieke nabijheid van andere onderdelen zouden kunnen functioneren, is juist die nabijheid (face-to-face contacten) van wezenlijk belang voor het cluster.

Eén van de grote knelpunten daarbij is het behoud van het zgn. bollenareaal. Over de gewenste omvang bestaat nog geen overeenstemming. Voorgesteld wordt de minimum omvang van het teeltareaal vooralsnog te bepalen op 2625 hectare.

Toelichting:

Volgens de sector is vanwege nieuwe milieubepalingen voor hyacintenteelt in de Bollenstreek minimaal 2625 ha noodzakelijk, te weten 5 keer (was 4 keer) het productieareaal van 525 ha.

In het rapport "Greenport Duin- en Bollenstreek; Analyse + uitvoeringsagenda 2006-2020" is het huidige bollenareaal berekend op netto 2308 hectare. Dit is dus bijna 200 hectare minder dan minimaal noodzakelijk zou zijn.

Op basis van het rapport "Bollen, gras en glas in de Bollenstreek" (Grontmij, febr. 2006) kan echter worden geconcludeerd, dat er geen tekort is: er is 2867 hectare beschikbaar voor bollenteelt, terwijl de gecorrigeerde behoefte is berekend op maximaal 2778 hectare. De vraag hoeveel ruimte bruto nodig is voor een vitaal bollencluster is derhalve niet eenvoudig te beantwoorden.

Handhaving van een minimumareaal voor bollenteelt houdt wel in, dat zo min mogelijk bollengrond voor gespecialiseerd glas gebruikt mag worden. Dit glas dient zoveel mogelijk uitgeplaatst te worden naar andere delen van de regio.

Daarnaast wordt door de sector aangedrongen op structuurverbetering (herstructurering) als antwoord op de versnippering, die door schaalvergroting is ontstaan en ondoelmatige bedrijfsvoering veroorzaakt. Hierbij horen ook grote bouwkvelds en regels voor compensatie van te onttrekken gebouwen. Schaalvergroting is immers van levensbelang voor de vitaliteit van het totale cluster.

Voor de in de regio gevestigde (groot)handelsbedrijven en de ondersteunende bedrijven, zoals transportbedrijven, dient voldoende ruimte te zijn op (agrarische) bedrijventerreinen. Deze bedrijven zouden bij voorkeur niet in het agrarische gebied zelf gehuisvest te worden.

Verder zijn voor de ontwikkeling van de totale sector behoud en versterking van de kennisinfrastructuur, verbetering van de fysieke en digitale infrastructuur en verdere ontwikkeling van de innovatiekracht van individuele bedrijven van belang.

Voor het bollencluster levert dit de volgende discussiepunten op:

⇒ *Discussiepunt 1:*

Het is van belang de schaalvergroting van bedrijven middels grootschalige herstructurering en maatwerk in bestemmingsplannen te faciliteren. In het laatste geval gaat het om vergroting van de bouwblokgrrootte voor agrarische bebouwing (nu maximaal 1 hectare) en om het compenseren van gebouwen in het landelijk gebied, die worden onttrokken.

⇒ *Discussiepunt 2:*

Herstructurering van het bollengebied is uit bedrijfs-economisch oogpunt gewenst teneinde een vitale sector te behouden. Het onderzoek naar de mogelijkheden voor verbetering van de agrarische structuur kan tevens antwoord te geven op de vraag in hoeverre de ruimteclaim van 2625 hectare reëel is.

Het glastuinbouwgebied:

De belangrijkste duurzame *glastuinbouwgebieden* (gespecialiseerd glas) binnen de Greenport Duin- en Bollenstreek zijn Zijlhoek-De Waard, Kloosterschuur-Trappenberg en de Rooversbroekpolder. Beide laatst genoemde gebieden zijn ook aangewezen als opvanglocaties voor uit te plaatsen bedrijven met gespecialiseerd glas uit de noordelijke Bollenstreek.

In Kloosterschuur-Trappenberg is een beperkte uitbreiding met 10 hectare overeengekomen; over de omvang van de uitbreiding in de Rooversbroekpolder wordt nog nagedacht.

⇒ *Discussiepunt 4:*

Ook binnen het bloemencluster is het van belang de huidige tendens tot verdere schaalvergroting te faciliteren en er voor te zorgen dat binnen een straal van 10 à 15 km rond de veilig Flora Holland voldoende vitale glastuinbouwbedrijven gevestigd blijven.

In het rapport "Greenport Duin- en Bollenstreek; Analyse + uitvoeringsagenda 2006-2020" is de extra ruimtebehoefte voor de glastuinbouw berekend op 119 à 172 hectare (bruto), terwijl het aanbod slechts 31 tot 45 hectare bedraagt. Er is derhalve een tekort van 88 tot 127 hectare. Door herstructurering kan dit tekort worden teruggebracht tot 42 tot 95 ha, maar hiervoor is wel weer extra schuifruimte nodig.

De vraag is waar deze extra ruimte moet worden gevonden en wanneer dit niet lukt, wat hiervan de economische gevolgen voor de Greenport zullen zijn.

Een ander belangrijk glastuinbouwgebied ligt bij Roelofarendsveen. Dit gebied heeft zich weliswaar gespecialiseerd in de bloemeteelt, maar maakt geen onderdeel uit van de Greenport Duin- en Bollenstreek. Een deel van dit gebied zal de komende jaren worden getransformeerd tot woongebied.

Het toerisme:

Voor wat betreft het cluster toerisme wordt met name ingezet op het realiseren van een recreatief-toeristisch netwerk met de Keukenhof als knooppunt en een Bollenburcht.

4.7 Melkveehouderij

De belangrijkste melkveehouderijbedrijven in de regio liggen in het gebied rond Oud Ade en in het Land van Wijk en Wouden, het zgn. Veenweidegebied. Daarnaast komt melkveehouderij voor in de Bollenstreek.

De melkveehouderij is de belangrijkste productietak in het (Veen)weidegebied en een drager van het landschap. In het Land van Wijk en Wouden wordt 95 % van het landbouwareaal gebruikt voor de melkveehouderij en is daarmee na de Alblasserwaard/Vijfheerenlanden en de Krimpenerwaard de belangrijkste melkveeregio in Zuid-Holland.

Het economisch rendement van de landbouw in de veenweidegebieden staat echter onder druk. De wijze waarop de landbouw in het algemeen en de veeteelt in het bijzonder wordt beoefend verandert. Factoren daar een bijdrage aan leveren zijn onder andere afbouw van Europese subsidies, wijziging van de grondwaterstand en de problematiek van de opvolging. Schaalvergroting - mede ter vergroting van de efficiency - zet door.

Tevens lopen in de regio diverse initiatieven voor bedrijfsverbreding en plattelandsvernieuwing. Veel bedrijven hebben neveninkomsten uit agrarisch natuurbeheer, agrotourisme of zorglandbouw ("groene diensten").

Op deze manier hebben stad en agrarisch gebied elkaar iets te bieden en ontstaat er synergie in plaats van tegenstelling.

De problematiek van veeteeltgebieden in de Bollenstreek resp. het (Veen)weidegebied is deels gelijk en deels verschillend.

Beide gebieden hebben te maken met schaalvergroting, de problematiek van de bedrijfsopvolging, afnemende Europese subsidies, et cetera (zie boven).

Beide hebben ook te maken met ruimtelijke druk en beperkingen, maar wel op verschillende manieren. In de Bollenstreek is dit een gevolg van de prioriteit voor bollenteelt en oprukkende verstedelijking; in het (Veen)weidegebied door de ligging in het Groene Hart en bijbehorende planologische beperkingen.

De bedrijven in de Bollenstreek zijn gemiddeld ook wat kleiner dan in het (Veen)weidegebied en daardoor kwetsbaarder.

Economisch gezien is de veehouderij in de Bollenstreek ook de minst intensieve vorm van landbouw en - in economische opzicht - ook het minst van belang in vergelijking met de andere vormen van agrarisch ruimtegebruik (bollen- en bloemeteelt).

In het zuidelijk deel (omgeving Warmond) gaat het ruimtelijk gezien echter wel om een substantieel deel van de beschikbare cultuurgrond.

Het "*Uitvoeringsprogramma 2003-2007 Land van Wijk en Wouden*" heeft als sociaal-economische doelstellingen voor 2007 onder andere:

- a. De economische positie van de melkveehouderij te versterken door het gemiddelde bedrijfsresultaat met 10% te verbeteren t.o.v. 2001;
- b. De omzet in de verbrede landbouw met 15% te laten stijgen t.o.v. 2001;
- c. De omzet van de extensieve sector met 15% te laten stijgen en het aantal bezoekers met 20% t.o.v. 2001;
- d. Het aandeel van de niet-agrarische bedrijvigheid in de economische activiteiten van het Land van Wijk en Wouden te verdubbelen t.o.v. 1999.

Het LEI heeft berekend, dat de inkomensdaling in de veehouderij in de westelijke (Veen)weidegebieden in de periode niet volledig kan worden gecompenseerd door verbredings- en verdiepingsactiviteiten. Zelfs in het meest gunstige scenario berekende het LEI een inkomensdaling van 10%. Veel boeren stoppen of verplaatsen hun bedrijfsactiviteiten naar elders. Ondanks de tendens tot schaalvergroting kunnen vraagtekens geplaatst worden bij de economische perspectieven van de melkveehouderij als inkomstenbron op deze bedrijven. Eén van de oorzaken zijn de hoge grondprijzen.

Als uitgangspunten en randvoorwaarden voor verdere ontwikkeling van het Veenweidegebied kunnen worden genoemd:

- Een economisch gezonde en duurzame landbouw, met de melkveehouderij als belangrijkste bedrijfstak daarin, staat centraal in het gebied.
 - Het huidige aantal agrarische bedrijven en het agrarische areaal dient zoveel mogelijk in stand te worden gehouden.
 - Nevenactiviteiten op landbouwbedrijven leveren een positieve bijdrage aan de economische positie van de landbouw.
 - Een goede samenwerking tussen verbrede landbouw en niet-agrarische vormen van werkgelegenheid zoals horeca, recreatie, kleinschalige kantoren en dienstverlening is gewenst.
 - Bij alle projecten wordt gestreefd naar het verbeteren van de relatie stad-land en het behoud van de gebiedsidentiteit.
-

⇒ *Discussiepunt 1:*

Dient de veehouderij in de toekomst een volwaardige plaats te houden in de Greenport Duin- en Bollenstreek, naast bollen- en bloementeelt? Zo ja, welke maatregelen zijn hiervoor dan nodig? Zo nee, dan zou het vrijkomende areaal gebruikt kunnen worden ter compensatie van bollengrond, die wordt gebruikt voor bijvoorbeeld woningbouw. In de Vinkeveldpolder gaat het daarbij om 29 hectare en - met opheffing van het ompitverbod - in de Roodemolenpolder en de Voorhofpolder om 113 hectare grasland.

⇒ *Discussiepunt 2:*

Het is wenselijk om middels het scheppen van voorwaarden de levensvatbaarheid van de veehouderij te garanderen. Met het aanbieden van bijvoorbeeld zgn. groene diensten (onderhoud van het landschap) kan het agrarische bedrijf ook op de langere termijn beschikbaar zijn voor het publiek.

Daarnaast zou het veenweidegebied op beperkte schaal ook ruimte kunnen bieden aan vormen van zorg, kleinschalige kantoren voor de creatieve sector, horeca en andere toeristische voorzieningen.

Een betere toegankelijkheid van het gebied is daarbij essentieel.

Zie bijlage 5, kaart 4

4.8 Gezondheidszorg

Zie Streefbeeld Voorzieningen

Hoofdstuk 5 Visie

5.1 Inleiding

In een regionale economie die duurzame werkgelegenheid biedt aan zijn inwoners en bestand is tegen de internationale concurrentie, gaat het om drie dingen:

- De 'hardware' van de economie: de infrastructuur en de grond;
- De 'software' van de economie: de arbeidsmarkt en het onderwijs;
- De 'orgware': de keuzes die gemaakt worden, het samenwerkingsklimaat, transparantie van overheidsoptreden.

Economisch beleid is heel lang samengevallen met de zorg voor de hardware. De laatste jaren is het besef groeiende dat dit niet voldoende is. Nederland heeft gekozen voor een strategie die op kennis en innovatie gebaseerd is. Holland Rijnland heeft, als compacte regio die een paar kennisgebieden in huis heeft met een nationale betekenis, daar een eigen verantwoordelijkheid in. In een kenniseconomie wordt het vestigingsklimaat niet alleen door ruimte en bereikbaarheid bepaald, maar ook door personeel en door de wijze van organiseren. Regio's die ook in de toekomst goed presteren, zijn vrijwel zeker regio's waar hardware, software en orgware in elkaar grijpen.

Dat laat onverlet dat ook de hardware de komende decennia veel aandacht zal vergen. In onze dichtbevolkte regio betekenen aanleg en onderhoud van infrastructuur en van bedrijvenlocaties bijna altijd herontwikkeling en inpassing in complexe ruimtelijke situaties. Het resultaat van die complexiteit is dat in grote delen van de regio nu zo goed als geen uitgeefbaar terrein meer is. Dat gegeven blijft prikkelen tot uiterste alertheid, ook ten aanzien van de 'hardware' van de regionale economie.

5.2 Uitgangssituatie

Holland Rijnland maakt de keuze om zich vooral als woonregio te ontplooiën. Dat is de specifieke bijdrage van deze regio aan de Randstad metropool. Deze keuze sluit aan bij de kwaliteiten van het gebied, maar ook bij de ontwikkeling van de laatste decennia: een ontwikkeling naar een betrekkelijk kleinschalige economische structuur met een uitgaande pendel naar de grote economische centra aan zuid- en noordkant.

Bij de keuze voor een woonregio hoort de keuze voor een migratiesaldo van 0. Dat lijkt een defensief uitgangspunt, maar door de stagnerende woningmarkt is het migratiesaldo thans negatief. De Woonvisie van Holland Rijnland betoogt hoe tot een versnelling van de bouwproductie kan worden gekomen, teneinde tot een stabilisatie van het bevolkingsaantal te komen.

De keuze voor woonregio wil niet zeggen dat er geen economische ontwikkeling plaats kan vinden. Om tenminste vier redenen moet er een koersvast economisch beleid gevoerd worden:

- Een woonregio heeft ondersteunende diensten nodig. Alleen al door de opbouw van de bevolking – een sterke middenklasse, veel internationale kenniswerkers, veel jongeren – gaat het om veel meer dan alleen zorg, winkels en leisure. De structuur van de bevolking dwingt af dat Holland Rijnland ook ruimte moet hebben voor financiële dienstverlening,
-

creatieve bedrijvigheid en media, startende ondernemingen in ambacht en dienstverlening, kwaliteit in bouw- en installatietechniek, enzovoort.

- Strikte concentratie op de woonfunctie zou van Holland Rijnland een vinex-wijk maken, maar dan zonder een centrale stad waar de wijk zich op kan oriënteren. Dat is op lange termijn niet leefbaar. Wonen en werken horen bij elkaar. Dat zien we ook terug in de grote bouwlocaties van de laatste decennia, van Zoetermeer en Almere tot Nieuwegein en Houten. Allemaal proberen ze later de weeffout van een eenzijdige start als woongebied goed te maken door alsnog bedrijvigheid te ontwikkelen. Duurzame regio's zijn complete regio's, met een goede balans tussen wonen, werken en recreëren.
- De uitgaande pendel is nu nog veel te groot. Holland Rijnland moet een te groot deel van de beroepsbevolking buiten de eigen regio laten werken. Dat is niet goed voor de mobiliteit, maar ook niet voor de 'compleetheid' en het economisch weerstandsvermogen van de regio. Uitgangspunt is dat voor elk huis dat hier gebouwd wordt, ook tenminste een arbeidsplaats gecreëerd wordt.
- Holland Rijnland staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van een Randstedelijk en landelijk geheel. Het biedt een thuis aan enkele clusters van nationaal belang. Het is verplicht om die clusters tot volle ontplooiing te brengen.

De geografische ligging van Holland Rijnland maakt, dat economisch beleid niet los kan worden gezien van wat zich afspeelt in op het niveau van de Noord- en de Zuidvleugel van de Randstad. Keuzes die in de regio's worden gemaakt hebben invloed op de ontwikkelingen in Holland Rijnland. Omgekeerd dragen de keuzes, die deze regio maakt al dan niet bij aan het realiseren van doelen in de Noord- en de Zuidvleugel, gericht op versterking van de internationale positie van de Randstad.

Ook op het gebied van de arbeidsmarkt zijn er nauwe relaties met de totale Noord- en de Zuidvleugel. Zo komt bij veel (middel)grote bedrijven in Holland Rijnland een deel van de werknemers uit de hele Randstad. Omgekeerd werken er - zij het in veel mindere mate - mensen uit de hele Randstad in deze regio (met name in Leiden).

Uitgangspunt van beleid zou kunnen zijn dat zoveel mogelijk inwoners in Holland Rijnland binnen een straal van 30 minuten reistijd rond hun woonadres kunnen werken en bij voorkeur in de regio zelf. Gezien de geografische ligging van Holland Rijnland op de grens van verschillende (groot)stedelijke woon- en werkgebieden in de Randstad en de redelijk tot goede verbindingen met deze gebieden, is het de vraag hoe reëel dit laatste is.

Met andere woorden: Welk niveau van evenwicht is acceptabel tussen enerzijds de omvang van de beroepsbevolking en anderzijds die van de werkgelegenheid. Hieruit volgt: hoe acceptabel is het dat een aanzienlijk deel van de in Holland Rijnland woonachtige bevolking elders werkt (en omgekeerd) en wat heeft dit voor gevolgen voor de regio?

Wanneer we dit niet acceptabel vinden, dan kan de inzet zich op verschillende fronten afspelen:

- a. meer op het arbeidsaanbod afgestemde werkgelegenheid bieden in de eigen regio en/of,
- b. bieden van voldoende op de vraag afgestemde woningen op de juiste locaties en/of,
- c. de interne bereikbaarheid van de Randstad in totaliteit en van Holland Rijnland in het bijzonder verbeteren.

Dit vraagt om een integrale regionale benadering en afstemming binnen de driehoek wonen-werken-mobiliteit.

Vasthouden van de in Holland Rijnland woonachtige werkzame beroepsbevolking betekent zorgen voor een voldoende kwantitatief en kwalitatief aanbod van woningen en voorzienin-

gen. Te weinig woningen bouwen of woningen bouwen die niet aansluiten bij de vraag van de actieve beroepsbevolking zal op termijn leiden tot vertrek van deze categorie, verschraving van het voorzieningenniveau, vertrek van ondersteunende diensten en uiteindelijk ook tot vertrek van bedrijven uit de regio!

Dit laatste gebeurt overigens ook wanneer er onvoldoende ruimte voor bedrijven is en/of wanneer het aanbod van bedrijventerreinen en kantorenlocaties niet aansluit bij de vraag.

Bouwen van voldoende woningen, maar onvoldoende werkgelegenheid creëren leidt tot meer uitgaande pendel en verstopping van de regio. Ook dit kan tot vertrek van bedrijven uit de regio leiden of voorkomen dat gewenste bedrijven zich hier vestigen.

De keuze voor een woonregio, gecombineerd met de grote druk op de ruimte, betekent dat alles er op gericht is om hoogwaardige werkgelegenheid te scheppen en in stand te houden. 'Hoogwaardig' betekent in de economie precies wat het zegt: een hoge toegevoegde waarde per arbeidsplaats en per hectare. In de praktijk betekent dat vaak 'high tech' en 'high service'. Dat sluit arbeid voor laaggeschoolden geenszins uit: juist een economie gebaseerd op hoge waardedoetvoeging, heeft goede ondersteunende diensten nodig. Maar ook in de lager geschoolde arbeid moet excellent gewerkt worden. De kwaliteitseisen van een economie met een hoge waardedoetvoeging, zijn gewoon vele hoger dan een economie die op massagoed gebaseerd is. De keuze voor hoogwaardigheid doet dus een beroep op elk lid van de beroepsbevolking.

Kiezen voor hoogwaardigheid betekent ook dat het toeristisch potentieel van de regio selectief moet worden ontwikkeld. Zo leggen dagjesmensen en passanten wel een relatief groot beslag op de voorzieningen, maar is hun bijdrage aan het regionaal product marginaal. In het verblijfs- en vooral het congrestoerisme is dat heel anders. Bovendien gaan van het congrestoerisme kwaliteitsimpulsen uit voor de rest van de economie: congrestoeristen stellen hogere eisen aan de dienstverlening dan passanten.

Kiezen voor hoogwaardigheid brengt ook de maakindustrie in beeld. Hoewel Holland Rijnland niet het imago van een industrieregio heeft, worden er wel degelijk dingen gemaakt. Er is zelfs een industriële multicultuur: de 20 grootste bedrijven komen uit zes verschillende sectoren, van chemie (AKZO Nobel en Centocor) tot papier en grafisch (Swets Information Services) tot transportmiddelen (Royal van Lent), van machinebouw (Fast & Fluid Management) tot elektrotechnisch-optisch (Medisize). De regionale industrie is nauw verknoot met de zakelijke dienstverlening, houdt een reeks toeleveranciers aan het werk en beschikt over een grote exportkracht.

Holland Rijnland wil tenminste een deel van de toegevoegde waarde in de stuwende bedrijvigheid verdienen: stuwend, in de zin dat er goederen en diensten naar buiten de regio geëxporteerd worden, zodat feitelijke koopkracht toevloeiing naar deze regio plaats vindt. Dat is om twee redenen nodig. Ten eerste moet de afhankelijkheid van inkomsten die elders in de Randstad verdiend worden (forensen inkomens) en van banenschepping elders, verminderen; wanneer nu, bijvoorbeeld, de rijksverheid gaat saneren, is Holland Rijnland in last. Ten tweede is stuwende bedrijvigheid doorgaans concurrentievaardig, prestatie- en innovatiegericht. Het brengt nieuwe dynamiek, meer dan alleen verzorgende bedrijvigheid, hoe zeer ook die nodig is.

Behalve een hoge toegevoegde waarde en een zeker stuwend karakter, kiest Holland Rijnland ook voor een economie met duidelijke clusters van bedrijvigheid. Clustervorming is de strategie om, bij grote internationale concurrentie, over speerpunten te blijven beschikken.

Op grond van deze afwegingen zijn de volgende sectoren voor Holland Rijnland prioritair:

- Life sciences;
- Space science;
- De zorg, met als centrum van een cluster de topreferentiefunctie van het LUMC;

- De Greenport Duin- en Bollenstreek (bollen, bloemen, toerisme);
- Toerisme, met de nadruk op verblijfs- en vooral congrestoerisme;
- Kennisintensieve bedrijvigheid, met een goede samenhang met het steeds hogere opleidingsniveau van de beroepsbevolking en het omvangrijke onderwijsaanbod in de regio;
- De maakindustrie.

Tenslotte wordt opgemerkt, dat de regio hiermee een aanzienlijk bijdrage kan leveren aan de hoofddoelstelling op zuidveugelniveau, te weten versterken van de internationale concurrentiepositie.

5.3 Hardware van de regionale economie

Economie en ruimte horen bij elkaar. Maar hoe die relatie precies ligt, is niet altijd duidelijk. De economie is in beweging en de opvattingen over de ruimte zijn dat ook. Voorbeelden:

- De oude tegenstelling tussen productie en distributie (op een bedrijventerrein) en verkoop en dienstverlening (in een kantorenpark) is aan het verdwijnen. Steeds meer bedrijven combineren op één locatie stukjes van de keten. Er komen bedrijfsgebouwen met combinaties van productie en dienstverlening, magazijn of laboratorium en kantoor; er komen leisurefuncties als horeca, fitnesscentra en 'outdoor sports' op bedrijventerreinen. Ook het onderscheid tussen wonen, werken en recreëren is aan heroverweging toe. De regels voor ruimtelijke planning moeten aan de nieuwe situatie worden aangepast. Er begint een belangenparalliteit zichtbaar te worden tussen werken en ander functies.
- De vraag naar bedrijfsterreinen is beleidsmatig te beïnvloeden. Er kan ruimte gewonnen worden door eisen te stellen aan meervoudig gebruik, door herstructurering van bestaande terreinen, door hoge toegevoegde waardes per hectare of een groot aantal arbeidsplaatsen per hectare te verlangen en door de particuliere sector uit te dagen met creatieve oplossingen te komen ten aanzien van gebruik en beheer. Parkmanagement is een opkomende factor voor effectief grondgebruik.

Hoeveel hectares er in objectieve zin nodig zijn, is dus in zekere zin een theoretische kwestie. Het gaat steeds om de vraag hoe we politiek met de ruimtevraag om gaan. Op basis van de huidige stand van de discussie, ziet het **streefbeeld tot 2020** er als volgt uit:

- *Ten aanzien van bedrijventerreinen. Ruimte vinden voor tenminste 30 hectare nieuw bedrijventerrein (gemengd en thematisch) in de As Leiden - Katwijk. Hierbij wordt concreet gedacht aan de locatie Vliegkamp Valkenburg. Tegelijkertijd wordt de uitvoering van alle reeds gevorderde plannen voor nieuwe bedrijventerrein en herstructurering van bestaande bedrijventerreinen (inclusief leegstand) voortvarend ter hand genomen. Bij het niet realiseren van reeds gevorderde plannen wordt de taakstelling voor nieuwe terreinen nog groter dan 30 hectare.*
- *Ten aanzien van kantoorlocaties. Realiseren of planologisch reserveren van in totaal 415.000 m² bvo kantoren in Leiden, Katwijk, Leiderdorp, Oegstgeest, Zoeterwoude en Voorschoten, verdeeld over de locaties A4-zone (Leiderdorp / Zoeterwoude; 153.500 m²); Leiden Centraal (64.000 m²); Leeuwenhoek / Rhijngeest (102.500 m², bestemd voor kenniscluster) en overige locaties (95.000 m²).*
- *Ten aanzien van de detailhandel. Naast handhaving van de bestaande winkelcentra, een areaaluitbreiding waaraan een regionale behoefte is gebleken: een IKEA-vestiging in Leiden (22.000 m² bvo / 14.500 m² wvo), Meubelplein Leiderdorp (13.500 m² wvo) en Rijnke Boulevard (6.500 m² wvo).*

- *Ten aanzien van de Greenport. Handhaven van het huidige bollenareaal op 2625 hectare, ruimte zoeken voor minimaal 40 en maximaal 95 hectare voor de gespecialiseerde glastuinbouw.*

Nog los van dit streefbeeld, is onmiddellijke actie geboden. Holland Rijnland verkeert zo goed als in een situatie van nul hectare direct uitgeefbaar terrein. Dat is buitengewoon schadelijk. Een dichtbevolkte regio kan best hoge eisen stellen ten aanzien van het ruimtegebruik; maar in het geheel niet thuis geven betekent dat investeerders en bedrijven snel hun belangstelling zullen verliezen. Een regio die op slot is en systematisch buiten alle marktwerking valt, is bij het huidige tempo van de vastgoedmarkt binnen tien jaar door en door verouderd en verpauperd. Net zo belangrijk als een werkbaar streefbeeld voor de lange termijn, is dus de vraag hoe we zorgen dat er altijd met Holland Rijnland te praten valt, tenminste voor een ondernemer en investeerder die met een goed plan aankomt. Daarom moet, ter vermijding van de situatie van nul hectare uitgeefbaar, spoed worden betracht met het realiseren van bestaande plannen.

Bij gronduitgifte gaat de voorkeur uit naar bedrijven die bestaande clusters verstrekken (zoals lifesciences en Greenport), dan wel in stuwende zin geld verdienen voor de regio (zoals de maakindustrie).

Omdat onder druk van het ruimtegebrek en door de ontwikkeling van de bedrijfsorganisatie functiemenging weer meer mogelijk wordt, moet verder werk gemaakt worden van bedrijfsvestigingen in woonwijken. Zeker in nieuwe wijken moet een flexibele bestemming komen, zodat starters en kleine ondernemingen in een woonomgeving aan de slag kunnen.

Tenslotte is het zaak dat, waar bedrijfsterreinen door functieverandering verdwijnen, dat areaal elders weer gecompenseerd wordt.

Aan de oostkant van de regio zal de druk op het Veenweidegebied toenemen indien de melkveehouderij als economische drager wegvalt. De regio spant zich in om, met behoud van het open karakter van het gebied, nieuwe economische dragers te vinden. Kleinschalige kantoorvestigingen voor de creatieve zakelijke dienstverlening (zoals architectenbureaus) en zorgbestemmingen in voorheen agrarische gebouwen in het buitengebied kunnen daartoe behoren. De opgave is om de bereikbaarheid van het Groene Hart te verbeteren zonder de ruimtelijke structuur te doorbreken.

De infrastructuur van de regio blijft, vanuit economisch oogpunt, zorgelijk. De Rijnlandroute zal de bedrijvigheid in de zuidelijke Bollenstreek verlossen van een dwangbuis. Bereikbaarheid en personenmobiliteit vergen daarnaast voortgaande investeringen in het openbaar vervoer. De Rijn Gouwe Lijn moet de kern worden van een regionaal light rail stelsel. Mogelijk kan in de toekomst het light rail stelsel voor regionale goederendistributie gebruikt worden.

5.4 Software van de regionale economie

De software van een regio bestaat uit alle niet-fysieke randvoorwaarden voor een bloeiende economie: een transparante en dynamische woningmarkt, een dynamische arbeidsmarkt, een goede presentie van ondersteunende diensten, een goed onderwijsaanbod, een voldoende niveau van veiligheid.

Op al deze punten is werk aan de winkel:

- Volgens de Lissabonnorm is in een kenniseconomie een beroepsbevolking nodig waarvan de helft beschikt over een diploma van het hoger onderwijs (hbo/wo). In Holland Rijnland is dat op dit moment alleen in de stad Leiden het geval. Er is een krachtig scholingsoffensief nodig, om het kwalificatieniveau van de beroepsbevolking op een internationaal concurrerend peil te brengen. Instrument daarvoor zijn goede samenwerkingsrelaties tussen scholen en bedrijven en actieve bestrijding door gemeenten en scholen van de onderwijsuitval. Daarnaast is de onderwijsinfrastructuur nog niet compleet. Holland Rijnland heeft, ondanks het imago van een regio die vooral leeft van publieke middelen (forenzende ambtenaren, zorg, onderwijs, cultuur), veel technische werkgelegenheid. Modernisering en uitbreiding van het technisch onderwijs op mbo- en hbo-niveau is gewenst.
- De arbeidsmarkt functioneert matig. Dat heeft met de fysieke structuur te maken: de stad Leiden werkt als een barrière voor het oost-west verkeer. Dat leidt tot reistijden die de actieradius van vooral mbo-geschoolden te boven gaan (hoger geschoolden zijn aan iets langere reistijden gewend). De Rijn Gouwe Lijn zal naar verwachting een deel van de oplossing bieden en bijvoorbeeld de personeelsdruk op het medisch cluster aan de westkant van Leiden verlichten. Ook het tekort aan technisch geschoold personeel is een erkend en structureel knelpunt op de regionale arbeidsmarkt. Er is, zoals net opgemerkt, veel meer technische bedrijvigheid dan het imago van de streek suggereert. Een blijvende campagne voor Holland Rijnland – en de aangrenzende regio rondom Alphen – als een thuisbasis voor techniek, is gewenst.
- Ook de stagnatie op de woningmarkt is een handicap voor de arbeidsmarkt. De Woonvisie van Holland Rijnland constateert een negatief migratiesaldo. Dat zegt, terwijl er al jarenlang – zelfs in tijden van een slappe conjunctuur - sprake is van moeilijk vervulbare vacatures over een breed front, eigenlijk al genoeg. De tempoversnelling van de bouwproductie die de Woonvisie aankondigt, zal de werking van de arbeidsmarkt en daarmee de economie ten goede komen. In het type woningen moet goed rekening worden gehouden met de in de toekomst te verwachten vraag vanuit de beroepsbevolking. In een enkele hoofdlijn: een beroepsbevolking die zich beweegt naar een aandeel van hoger geschoolden van 50% - en bovendien veel tijdelijke, internationale werkers - bouw je anders dan in een regio met in meerderheid lage inkomensgroepen.
- Bijzondere aandacht is nodig voor de positie van de startende ondernemingen, met name - maar niet alleen - in de sectoren waarin de regio zich wil profileren. Starters brengen vaak veel creativiteit en nieuwe kennis in, maar kunnen zich niet altijd alleen op eigen kracht handhaven. Zij dienen om die reden ondersteuning vanuit de overheid. Dit vraagt om een specifiek startersbeleid waarbij overheid, bedrijfsleven/Kamer van Koophandel en onderwijs nauw moeten samenwerken.
- Veiligheid is een belangrijke vestigingsfactor geworden voor bedrijven (en een van de redenen voor vertrek van bedrijven uit de Randstad naar elders). Via vormen van parkmanagement en kenmerken en door sluitende samenwerking tussen bedrijven, openbaar bestuur en politie moet Holland Rijnland blijvend de veiligste regio van de Randstad worden.

5.5 Orgware van de regionale economie

Holland Rijnland heeft weinig ruimte; zo weinig, dat zelfs bij grootschalige areaaluitbreiding voor bedrijven nog steeds nee verkocht moet worden aan talloze bedrijven die hier graag zou willen werken zoals distributie). Holland Rijnland ligt bijna ideaal – tussen twee mainports in,

maar zonder de overlast van een mainport. De economie heeft echter weinig eigen massa en identiteit. Holland Rijnland heeft een relatief jonge en getalenteerde beroepsbevolking, maar weer geen eigen grondstoffen.

Bij zo'n gemengd beeld gaat het in de economie niet alleen meer om hardware en software, maar ook om de 'orgware': de manier waarop de economie georganiseerd is, de ruimte voor ondernemerschap en pionierschap, de ondersteuning van de marktwerking, de consistentie van het overheidsbeleid en het samenwerkingsklimaat, bijvoorbeeld ten aanzien van onderwijs en bedrijfsleven.

Welbeschouwd is niet de ligging, maar de jonge en getalenteerde beroepsbevolking het grootste kapitaal van Holland Rijnland. De concentratie van jonge, hoog opgeleide mensen in een compacte en internationaal georiënteerde regio met veel Engelstaligheid maakt Holland Rijnland voor sommige ondernemers zelfs tot een 'levend laboratorium'; zo vormt de aanwezigheid van relatief veel 'early adopters' van ict-toepassingen in een overzichtelijk gebied een goede 'testing ground' voor aanbieders van innovaties. Dat is een tot op heden onderschatte kwaliteit van de regio.

Holland Rijnland zal in z'n organiserend vermogen aansluiten bij die bij uitstek sterke kant van de regio: een regio met een energieke en behoorlijk opgeleide beroepsbevolking, waar tal van innovatiegezinde ondernemers graag mee werken.

Ten aanzien van het grondgebruik betekent versterking van het organiserend vermogen onder meer:

- Met het oog op de toekomst zal de inzet van Holland Rijnland minder gericht zijn op het realiseren gemengde bedrijventerreinen en meer op geheel of gedeeltelijk thematische terreinen. Het huidige aanbod aan thematische terreinen is beperkt. Biosciencepark in Leiden, Space Businesspark in Noordwijk en enkele agrobusinesscomplexen zijn de uitzonderingen en tegelijk het bewijs voor de kracht van een thematisch terrein. Voor het economisch gezicht en voor de gewenste clustervorming is dat niet goed. Waar thematisering betekent dat bepaalde typen bedrijvigheid minder aan de orde zijn, wordt actief samengewerkt met aangrenzende regio's om tot een oplossing te komen.

Ten aanzien van het 'human capital' betekent het organiserend vermogen van de regio:

- Zelfstandige arbeid en ondernemerschap worden krachtig bevorderd. Het ruimtelijk beleid schept de voorwaarden voor het vestigen van kleine ondernemingen in de directe omgeving. Het onderwijsbeleid boort commercieel talent aan. Het bedrijfsleven wordt uitgedaagd een grotere verantwoordelijkheid te nemen, niet alleen voor het beheer van de directe bedrijfsomgeving (parkmanagement), maar ook voor het opleiden van de beroepsbevolking en voor de economische kennisinfrastructuur.

Hoofdstuk 6 Prioritering en voorwaarden

6.1 Prioriteiten

Opstellen van een integrale kantoren- en bedrijventerreinenstrategie waarin:

- a. Gelet op het tekort aan "direct uitgeefbaar" bedrijventerreinen wordt haast gemaakt met de uitvoering van goedgekeurde plannen;
- b. Herstructurering van bestaande bedrijventerreinen voortvarend wordt aangepakt en plannen regionaal op elkaar worden afgestemd;
- c. Nieuwe bedrijventerreinen in kwantitatief en kwalitatief opzicht in regionaal verband op de behoefte van het zittende bedrijfsleven worden afgestemd, alsmede op de herstructureeringsplannen.
- d. Een gezamenlijke marktbenadering plaats vindt (marketing en acquisitie) waarbij ook een relatie wordt gelegd met de arbeidsmarkt en het beroepsonderwijs.

Uitvoering van de plannen in het Uitvoeringsprogramma van de Greenportvisie

6.2 Voorwaarden

Voorwaarden om de Regionale Structuurvisie te kunnen uitvoeren zijn:

- Goede ontsluiting van bedrijventerreinen en kantoorlocaties zowel per auto als per openbaar vervoer!
 - Geen bedrijventerreinen omzetten in woonlocaties zonder compensatie voor het ruimteverlies. Daarbij ook nagaan of verouderde woonlocaties getransformeerd kunnen worden naar werk- of gemengde woon/werklocaties.
 - Voldoende woningen en passende woonmilieus om de beroepsbevolking (voor alle inkomensgroepen!) te kunnen blijven binden aan de regio. Voorkomen moet worden, dat werkenden om die reden uit de regio wegtrekken.
 - Aanwezigheid van (hoogwaardige) voorzieningen. Combinaties van leisure en sport nabij werklocaties ligt daarbij voor de hand (meervoudig ruimtegebruik zowel fysiek als in de tijd gezien).
 - De aanwezigheid van een aantrekkelijk en toegankelijk landschap met voldoende mogelijkheden voor (dag)recreatie (wandelen, fietsen, varen, e.d.) is eveneens één van de belangrijkste vestigingsplaatsfactoren voor nieuwe bedrijven in de kennissector. Goede landschappelijke inpassing van nieuwe bedrijventerreinen en kantorenlocaties ("de natuur doortrekken naar het werkgebied") moet ook een aantrekkelijk vestigingsmilieu voor bedrijven bieden.
-

Bijlagen

Bijlage 1 Literatuurlijst

De volgende documenten zijn - van nieuw naar oud - aanvullend gebruikt voor het opstellen van het streefbeeld Economie:

Ecorys, Behoefteraming bedrijventerrein Rijn- en Bollenstreek (concept), 2006

Stec Groep, Quickscan Impact groei aanbod kantoren en bedrijventerreinen, 2006

Stec Groep, Vastgoedmarkt en vergrijzing, 2006

Ecorys, Greenport Duin- en Bollenstreek; analyse + uitvoeringsagenda 2006-2020, 2006

Grontmij, Bollen, gras en glas in de Bollenstreek; inventarisatie van de Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek, 2006

Kamer van Koophandel Rijnland, Wensen van het bedrijfsleven in Rijnland, 2005

Kamer van Koophandel Rijnland e.a., Naar een nieuw industrieel elan in Rijnland, 2005

PRIMOS-prognose 2005

TU Delft / OTB, Kennisrijk Holland Rijnland? 2005

Leiden-Life Meets Science

Provincie Zuid-Holland, Agenda Vrije tijd 2006-2010, 2005

REO, Concept Regionale detailhandelsstructuurvisie, 2005

Provincie Zuid-Holland e.a., Koopstromenonderzoek Randstad 2004, 2005

Twynstra Gudde, Concept Actualisering Kantorenstrategie Holland Rijnland, 2005

Twynstra Gudde, Bedrijventerreinenstrategie: ruimteclaim, profilering en fasering; presentatie in PHO EZ d.d. 8 november, 2004

Stichting Hou het Bloeiend, Greenport Rijnland, beweging en bloei, 2004

INBO, Kantoren in de Leidse regio; monitoring van een strategie, 2004

INBO, In goede banen Leiden, Kantoren in de Leidse regio, 2003

WLTO/KAVB, Regiovisie Duin- en Bollenstreek, 2003

Programma van Afspraken SDB/SLR/PZH, 2002

NEI, Synergie in Economie, 2001

Bijlage 2 Overzicht bestaand beleid ten bate van de Regionale StructuurVisie

Status van documenten

- **VAN HET SAMENWERKINGSORGAAN HOLLAND RIJNLAND**

Document	Planperiode	Status
Pact/Offensief van Teylingen	1996-2010 (niet strikt)	Pact van Teylingen (1996) + Balans 2004- 2005
Programma van Afspraken	Geen harde planperiode. Veelal tot 2010 of 2020	Basis voor Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland via Gemeenschappelijke Regeling 2004
Profiel van de regio	Geen planperiode. Profiel is basis voor RSV (met planperiode tot 2020, doorkijk 2030)	AB-besluit op 14 december 2005
As Leiden Katwijk	Tot 2020	AB-voorstel op 28 juni 2006

- **VAN EXTERNE PARTIJEN OVER HET GEBIED VAN HOLLAND RIJNLAND**

Document	Planperiode	Status
Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer	2020-2030	Geen regionaal product, vastgesteld door GS PZH op 14 maart 2006. Besluitvorming PS nog niet verwerkt

	Pact/Offensief van Teylingen	Programma van Afspraken
Integraal	<p>Doelstellingen Pact van Teylingen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ruimtelijke kwaliteit Duin- en Bollenstreek (landschap, natuur, cultuurhistorie) 2. economische vitaliteit van het bollencomplex 	
Groen/Blauw	<ul style="list-style-type: none"> • Via modules Offensief vT; binnen modules saldometode voor verkrijgen keurmerk: meerwaarde voor bollencomplex en/of landschap Voorbeelden modules waarin landschap speelt: <ul style="list-style-type: none"> - Vinkeveldpolder - Delfweg - Trappenberg - Keukenhof - Open venster Hillegom • Ontwikkeling instrumentarium beoordeling saldo: "bedrijfsontwikkeling-op-locatie"; sluit aan op methode in Limburg om extra ontwikkeling toe te staan als bedrijf tegenprestatie in natuur levert 	<ul style="list-style-type: none"> • Strategiekaart maken die sturend is voor de ontwikkeling van andere lagen. Speerpunten: openhouden Groene Hart, Polders Elsgeest en Hogeweg en bollencomplex • Opstellen regionaal waterbeleid • Inspanningsverplichting om cultuurhistorie een plaats te geven in de RO • Veehouderijen op de graslanden in Randzone Groene Hart en polders Elsgeest en Hogeweg een duurzaam toekomstperspectief moeten kunnen hebben • Inspanningsverplichting om variatie in landschapstypen te accentueren evenals de overgangen tussen landschapstypen • Project: uitwerken Groene Oude Rijnzone, inrichtingsplannen voor verbindingen Kagerplassen-Duingebied en Groene Hart-Duivenvoorde-Duinen • Project: aaneengesloten noord-zuidverbindingen • Project: koppeling stedelijke en landelijke groenstructuren (= ontwikkeling van een robuuste en waardevolle groenblauwe verbinding Oude Rijn) • Aan randen Groene Hart recreatieve en groenblauwe verbindingen tussen stad en land versterken. Noordwestelijke begrenzing veenweidegebied t.z.v. Oude Rijn: langs de A4 en N11. Vanuit Zuiden tot knoop A4-N11/RGL moet A4 groene inpassing krijgen • Partijen hechten aan groene functie Grote Polder • Bij ontwikkeling Knoop-Oost zijn

		Cronesteijn en Grote Polder uitgangspunt evenals verbetering toegankelijkheid van het veenweidegebied vanuit het stedelijk gebied
Milieu	In het Pact zijn afspraken gemaakt over duurzame bollenteelt.	-
Mobiliteit	Pact en Greenport doen diverse uitspraken over mobiliteit. In het algemeen is bereikbaarheid van de Greenport essentieel voor economische vitaliteit. Ontsluiting op o.m. A4 en A44 en N207 staan daarbij centraal. Spanningsveld is dat infrastructuur ten koste kan gaan van bollenareaal en ruimtelijke kwaliteit.	<ul style="list-style-type: none"> • Onderschrijving inpassing en financiering RijnGouwelijn • Inspanningen voor studies naar oost-west verbindingen A4-A44, inclusief verbreding N206 • onderzoek wenselijkheid verbinding N206 N205 bij Hillegom
Wonen	Pact gaat uit van migratiesaldo 0 voor Duin- en Bollenstreek, en tegengaan bollenstad. Offensief sluit kleinschalige woningbouw niet uit, mits opbrengsten ten goede komen aan Offensief-doelen.	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen gezamenlijke woonvisie • Ambitie om te komen tot één woningmarkt • Uitgaan van migratiesaldo-0 en herstructureringsaldo van minimaal 0 • Behoeft en capaciteitscijfers* • Opstellen één bouwscenario met een doorkijk naar 2020 • Randvoorwaarden opstellen voor de ontwikkeling Vliegveld Valkenburg als woon- en werklocatie en gebruik lagenbenadering ***
Economie	<ul style="list-style-type: none"> • Greenportvisie is vertaling van economische kant van Pact, en opgesteld door bedrijfsleven. Het is als sectordocument door de Stuurgroep Pact vastgesteld. • Glastuinbouw is mogelijk op concentratiegebieden Trappenberg en Rooversbroekpolder. Een beperkte uitbreiding van 10 ha bovenop de Pact-afspraken van Trappenberg is overeengekomen. Rooversbroekpolder wordt nog nader verkend. Daarnaast speelt nog glastuinbouw in Zijlhoek / De Waard, dat ook als duurzaam gebied voor glas ontwikkeld kan worden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Opstellen regionaal bedrijventerreinenprogramma tot 2010 met doorkijk naar 2020, uitgangspunten: <ul style="list-style-type: none"> ○ Nadruk revitalisering/efficiënt ruimtegebruik ○ Selectieve economische groei ○ Behoeft en capaciteitscijfers** • Versterken regionaal toeristisch product • Open bollenlandschap behouden en versterken/consolideren bollencomplex gerelateerde bedrijvigheid (door uitplaatsen gespecialiseerde verspreid liggend glas, oplossen problematiek handels- en exportbedrijven, terugbrengen

		<p>landschapselementen)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Concentratie en benutting Kloosterschuur/Trappenberg • Duurzaamheid glastuinbouw rondom Valkenburg beschouwen bij herziening Streekplan en bij bebouwing komt vervangende ruimte binnen regio of concentratiegebied rondom Schiphol beschikbaar • Studie glastuinbouw t.b.v. onderbouwde claim Vijfde Nota RO tbv concentratiegebied bij Schiphol • Randvoorwaarden opstellen voor de ontwikkeling Vliegveld Valkenburg als woon- en werklocatie en gebruik lagenbenadering *** • Instemming met ontwikkeling Knoop A4/N11 met transferium in combinatie met hoogwaardige werkgelegenheid (i.r.t. herstructurering en nieuwe bedrijventerreinen)
Maatschappelijke voorzieningen	-	-

	Profiel van de regio	As Leiden Katwijk
Integraal	<ul style="list-style-type: none"> • HR kiest voor beperkte stedelijke ontwikkeling • In de RSV niet alleen ruimtelijke en economische factoren meenemen maar ook sociale • HR is onderdeel van de Zuidvleugel, maar profileert zich ook in relatie tot de Noordvleugel en Randstad Holland 	<ul style="list-style-type: none"> • Vijf kernkwaliteiten: <ol style="list-style-type: none"> 1. Hoge natuur- en recreatiewaarden 2. Hoge cultuurhistorische waarde en de Oude Rijn als identiteitsdrager 3. Centrale ligging tussen Zuid- en Noordvleugel 4. Gedifferentieerde woonmilieu's: stad, tuin&dorp en kustplaats 5. Kennisintensieve bedrijvigheid • Vijf prioriteiten <ol style="list-style-type: none"> 1. Rijnlandroute en RGL 2. Groenblauw en cultuurhistorie 3. Grote gebiedsontwikkelingsprojecten 4. Herstructurering en transformatie bedrijventerreinen 5. Nieuwe kansen
Groen/Blauw	<ul style="list-style-type: none"> • HR houdt het veenweidegebied vrij van bebouwing • Behoud en versterking van de Greenport Bollenstreek 	<ul style="list-style-type: none"> • Versterken groenblauwe structuren. Oude Rijn geldt als waardevol structurend element. Landgoederenzone, zuidelijke en

	<ul style="list-style-type: none"> • Kwaliteit groen en cultuurhistorie • Kwaliteit van het water betekent: zichtbaar maken van de oevers en het verbeteren van de recreatiemogelijkheden • HR vervult randvoorwaarden en investeert in voorzieningen die toerisme en recreatie tot bloei laten komen • HR wil het kleinschalige karakter van het landschap behouden, o.a. met behulp van groene bufferzones • De ontwikkeling van het landschap houdt rekening met de cultuurhistorie en is gericht op het zichtbaar maken van de cultuurhistorie • Water is een verbindend element in de regio 	<p>westelijke buffers bij Valkenburg, verbinding Vlietlanden-Kagerplassen en robuuste ecologische zone van het Groene Hart naar de duinen tussen Wassenaar en de ALK. Verstedelijking geconcentreerd houden om de Bollenstreek en Groene Hart open te houden. Routes voor langzaam verkeer versterken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leefbaarheid wordt bepaald door landschappelijke waarden en cultuurhistorische identiteit. Reparaties aan de structuur: oevers van de Oude Rijn zijn verrommeld of niet toegankelijk voor publiek, tegengaan versnippering groen en natuur en herstellen landgoederenzone • Uitwerking: Groenblauw schept voorwaarden. Diversiteit van het landschap bij diverse ontwikkelingen gebruiken. Strategie is gericht op bewaren en benutten. Belangrijke zichtlijnen moeten open blijven. Versnippering hersteld. Oude Rijn en de Vliet meer in het licht zetten. Onvermoede kansen: waterstructuur, het eilandje Katwijk, monding Oude Rijn en de koppen op de strandwallen. • Tweede prioriteit: infra zorgvuldig inpassen, compenseren groen, rood-groen financieel koppelen.
Milieu	-	<ul style="list-style-type: none"> • Milieuprogramma ALK
Mobiliteit		<ul style="list-style-type: none"> • Met RGL en Rijnlandroute wordt interne en externe bereikbaarheid verbeterd. Het regionale fietspadennetwerk wordt gecomplementeerd. Nieuwe transferia: KLW en Oostflank Leiden. Concept Stedenbaan wordt uitgewerkt met inpassing Leiden Centraal. • Visie: op maatschappelijke en ecologische manier inpassen van infrastructuur. Knooppunten intensief benutten voor stedelijke functies. Voor langzaamverkeer

		<p>moet de infrastructuur worden verbeterd, vooral om landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten beter bereikbaar te maken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitwerking: Investeringsprogramma: verbreding A4 en RR. OV versterken door Stedenbaan, RGL en benutting knooppunten. Netwerk voor wandelaars, fietsers en recreatievaart moet worden versterkt. Infrastructuur stuurt verstedelijking. Knooppunten van verschillende niveau's. Locaties: Leiden Centraal, KLW, Oostflank Leiden, Leiden Lammenschans, Stedenbaanstations, station Sassenheim en locatie Merenwijk, RGL-stations bij Valkenburg. • Projecten: Rijnlandroute, RGL, Stedenbaan
<p>Wonen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Een goede en adequate infrastructuur is een voorwaarde voor bebouwing • Vanuit kostenoverwegingen wordt bestaande infrastructuur betrokken bij het zoeken naar bouwlocaties en herstructurering van bestaande woningbouw, maar is niet allesbepalend. 	<ul style="list-style-type: none"> • Demografisch zal de regio zich als geheel gemiddeld ontwikkelen. • Migratiesaldo-0 is uitgangspunt: omvang van de opgave wordt bepaald door groei van de bevolking plus het saldo van migratie uit en naar het buitenland. Ervan uitgaande dat ook het binnenlandse migratiesaldo 0 is, resulteert dit in een opgave van 33.000 tot 36.000 woningen in de periode 200-2020 en naar schatting 14.000 woningen in de periode 2020-2030. • Visie: differentiatie van woonmilieu's versterken (stad, tuin&dorp en kustplaats). Betere aansluiting bij woonvoorkeuren van huidige en toekomstige inwoners en een gezonde doorstroming. Aantal woningen voor starters en ouderen moet worden uitgebreid. 30% sociale woningbouw, ook in de nieuwbouw. Bouwen voor het dure segment. Qua locaties kiezen voor bestaand bebouwd gebied: 1. in centra en bij bestaande en nieuwe knooppunten 2. elders in bestaand

		<p>bebouwd gebied 3. aan de rand van bestaande kernen en op nieuwe locaties. Dit om het buitengebied open te houden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Differentiatie van woonmilieu's: op plekken waar grote landschapsstructuren kruisen met bestaand stedelijk gebied rond de Oude Rijn. Kansen: binnenduinrandzone, landgoederenzone, langs de oevers van de watergangen en de Oude Rijn, in de binnenstad en langs de groene zoom rond het gebied, vliegveld Valkenburg en transformatie van bedrijventerreinen.
<p>Economie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling als woonregio (migratiesaldo-0) • Naast binnenstedelijke locaties moet de locatie Valkenburg voorzien in een deel van de vraag naar woningen. • Hoogwaardige werklocaties ontwikkelen met duidelijke voorkeur voor: toerisme en recreatie, bloemen en bollen, zorg, life/bio science en ruimtevaart. • Daarnaast rekening houden met bestaande bedrijvigheid • Laagopgeleiden dienen ontplooiingsmogelijkheden te krijgen bij de ontwikkeling van de kenniseconomie • Dit gebeurt in de dienstverlening, zorg en bestaande bedrijvigheid • HR vervult randvoorwaarden en investeert in voorzieningen die toerisme en recreatie tot bloei laten komen • In het streven naar kleinschaligheid kiest Holland Rijnland voor bedrijvigheid die een beperkte claim legt op de beschikbare ruimte. • Er dient meer aandacht te zijn voor meervoudig ruimtegebruik 	<ul style="list-style-type: none"> • Visie: Veelbelovende economische pijlers zijn life science, ruimtevaart, bollencomplex en toerisme. Vooraarden: betere bereikbaarheid en verbindingen in netwerkstad Zuidvleugel, woningen die aansluiten bij behoefte van hogeropgeleiden. Naast pijlers ook ruimte scheppen voor toeleverende bedrijven en zakelijke dienstverlening, w.o. congressector. Visie is selectiviteit en intensief ruimtegebruik • Kantoren: zie kantorenbesluit AB • Bedrijventerreinen: <ul style="list-style-type: none"> ○ Behoefte 150 ha in periode 2005 – 2020 (o.b.v. historische uitgifte) voor reguliere terreinen ○ Aanzienlijk tekort reguliere terreinen, met name qua fasering. Afhankelijk van ontwikkeling van geplande terreinen is zoekopgave 40 tot 100 ha ○ Beleid voor specifieke terreinen: agrarisch, lucht- en ruimtevaart en life science. Er is geen aanbodprobleem. ○ Transformatie kan redelijk worden

		<p>opgevangen. Voorwaarden zijn fasering en regelmatige uitgifte reguliere terreinen.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Voor het beperkte aantal milieuhinderlijke bedrijven zijn maatwerkafspraken nodig als uitplaatsing urgent is <ul style="list-style-type: none"> • Vierde prioriteit: in het woningbouwprogramma is een omvangrijk programma voor transformatie van bedrijventerreinen opgenomen. • Vijfde prioriteit: <ul style="list-style-type: none"> ○ Nieuwe zeejachthaven in Katwijk (toerisme) ○ Verbeteren vaarroutes (toerisme)
<p>Maatschappelijke voorzieningen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De keuze voor kleinschaligheid en menselijke maat komt tot uiting in het aanbod van zorg en voorzieningen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rapport: Inventarisatie voorzieningen

	Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer
Integraal	<ul style="list-style-type: none"> • Gebiedsuitwerking moet antwoord geven op de vraag welke bijdragen de H'meer en Bollenstreek kunnen leveren aan het behoud en versterken van de internationale concurrentiepositie (behoud werkgelegenheid, hoogwaardige woonmilieu's, aantrekkelijke recreatieve gebieden en verbeteren bereikbaarheid. • Er kunnen 2.300 woningen worden gebouwd zonder aanpassing van het huidige beleid. Bij aanpassing van randvoorwaarden 13.300 woningen (w.v. 10.000 in H'meer) inclusief benodigd programma voor waterberging (1 mln m3 piekberging en 2 mln m3 seizoensberging), natuur en recreatie (SGP), economische ontwikkeling Schiphol, werkstad A4 en Greenport Bollenstreek en duurzame toekomst akkerbouw in de H'meer. Daarboven 11.000 woningen binnenstedelijk. In totaal 24.300 woningen tussen 2010 en 2030 extra, w.o. 4.000 woningen uit bestaande voornemens uit de Bollenstreek (incl. Katwijk). Streekplannen dienen aangepast te worden, infrastructuur en groenbeleid moeten beter. Vragen aan het Rijk zijn: <ul style="list-style-type: none"> ○ Randvoorwaarden aanpassen in de Nota Ruimte ○ Financiële mogelijkheden infra ○ Actualisering SGP H'meer • Drie strategieën: <ol style="list-style-type: none"> 1. optimaliseren en verbeteren waar het gebied al goed in is: Greenport Bollenstreek en Schiphol 2. Ontwikkelen jonge kernen Hoofddorp en Nieuw-Vennep 3. Ontwikkelen nieuwe landschappen <p>Uitwerking in deelgebieden, voor Holland Rijnland: 1. Duinen en Kust 2. Greenport Bollenstreek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fasering: <p>In 2010-2020</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ 4.000 woningen Bollenstreek (ihkv 13.000) + OvT-modules ○ Realisatie lokale en reguliere wateropgave, verbreden en verdiepen tochten en vaarten, aanleg hydrologische bufferzone binnenduinrand ○ Landschappelijke verbetering via OvT en PEHS. ○ Infra is harde voorwaarde. Verbreding N207, N205 zuidelijk deel, Rijnlandroute, Station S'heim. <p>In 2020-2030</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Opgave binnenstedelijk gebied + modules OvT + station H'gom + N'hout (als dit laatste station er komt) ○ Infra: doorgetrokken Zuidtangent, station N'hout na 2020, omlegging N208 bij H'gom + alle overige benodigde infra-maatregelen
Groen/Blauw	<ul style="list-style-type: none"> • Ruimte voor water wordt gevonden in verbreding en verdieping van bestaande tochten en vaarten. Nieuwe ontwikkelingen dienen waterneutraal plaats te vinden • Natuur en recreatie: herstructureren Herenwegen, nieuwe landgoederen, ecologische verbindingen, geplande natuurgebieden: 400 ha en onderdeel SGP H'meer: 150 ha • Deelgebied Duinen en Kust: <ul style="list-style-type: none"> ○ Behoud en herstel van natuurwaarden ○ Veiligheid/Kustverdediging: Noordwijk aan Zee als prioritaire zwakke schakel <p>Toerisme: recreatiedruk niet groter dan die nu al is, groei alleen waar het inpasbaar is. Voor afleiding van recreatiedruk is ontwikkeling van groengebieden in</p>

	de Westflank van de Haarlemmeermeer van groot belang. Uitbreidingsmogelijkheden verblijfsrecreatie in de binnenduinrand is beperkt i.v.m. natuurbehoud en behoud bollenareaal
Milieu	-
Mobiliteit	<ul style="list-style-type: none"> • Betere bereikbaarheid door aanvullen bestaand netwerk (weg en ov) • Verbetering en opwaardering (veelal door verbreding) van bestaande wegennet is noodzakelijk en eventueel toevoegen van ontbrekende schakels moet in relatie daarmee en i.r.t. ruimtelijke ontwikkelingen worden bepaald. • OV: beter benutten bestaande infra en doortrekking Zuidtangent naar station H'gom en eventueel nieuwe stations N'hout en V'hout) • In samenhang met ruimtelijke ontwikkelingen dienen de benodigde infra-maatregelen in nader onderzoek gezien te worden • Maatregelen <ul style="list-style-type: none"> ○ Noodzakelijk: parallelbanen A4, opwaarderen N207, N205), nieuwe regionale wegen (Rijnlandroute), nieuw station (S'heim), OLV ○ Nader te bepalen: optimaliseren A44, opwaarderen N444, N208, nieuwe regionale wegen (koppeling N205, A44/N208), nieuw station N'hout, doorkoppelen Zuidtangent (H'dorp/station H'gom, Nieuw Vennep/station N'hout), RGL ○ Verkeerskundig niet noodzakelijk: rondweg H'gom (N208), koppeling N206/208, koppeling N. Bennebroekerweg/N208 • Knelpunten: <ul style="list-style-type: none"> ○ In Oost-west richting zijn in de zuidelijke bollenstreek de verbindingen Noordwijk A44/A4 congestieproblemen. Rijnlandroute zal bijdrage leveren aan oplossing N206. N444-knelpunt blijft bestaan. Er is onderzocht of nieuwe verbinding ter hoogte van Rijnburgse glastuinbouwgebied of opwaarderen N444 oplossing is. Heeft beperkt oplossend vermogen. ○ Noordelijke bollenstreek: verbinding N206-208 is onvoldoende (structuurprobleem). Oplossing (verbinding N206-N208 en/of N205 in combinatie met verbeterde bereikbaarheid station H'gom) is onderzocht maar kosten staan niet in verhouding tot beperkt oplossend vermogen. Wegverbinding staat niet op de kaart. ○ In noord-Zuidrichting zijn er twee problemen: 1. N208 bij H'gom levert verkeersonveiligheid en leefomgevingsproblemen. (oplossing is rondweg) 2. Congestie op gedeelte Lisse-Bennebroek. (Voorstel: verlenging van N205 naar A44 betrekken bij studie naar doorstroming A44 en aftakking ten zuiden van Lisse naar de N208 aan leggen, incl. extra brug over de Ringvaart. Betekent afname druk op N208 en ontsluiting voorgestelde woningbouwlocatie Lisserbroek)
Wonen	<p>Er is sprake van een 'In elk geval' en 'Als dan' redenering. 'In elk geval' geeft aan wat in elk geval kan worden gerealiseerd in periode 2010-2030</p> <p>'Als dan' is de situatie na 2030 waarmee tegemoet wordt gekomen aan de vraag van de minister. Maar waarvoor nog wel enkele problemen opgelost dienen te worden.</p> <p><u>Bollenstreek 'in elk geval' (2010-2020):</u></p> <p><i>Binnenstedelijk:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Binnen de rode contour: 4.000 (onderdeel van de eigen opgave van 13.000 inclusief Katwijk)

	<p>Bollenstreek 'in elk geval' (2020-2030): Uitleggebieden</p> <ul style="list-style-type: none"> o Intensivering Offensief: 250 o Nieuwe Landgoederen: 50 <p><u>Bollenstreek 'Als dan': (2020-2030)</u></p> <p><i>Binnenstedelijk</i> (totaal 2.700)</p> <ul style="list-style-type: none"> o Binnen rode contour: 2.000 o Noordwijkerhout Zebra: 700 <p><i>Uitleg</i> (totaal 2.600)</p> <ul style="list-style-type: none"> o Intensivering Offensief: 250 o Nieuwe Landgoederen: 50 o Hillegom Zanderij: 1.500 o Noordwijkerhout Piet Gijs: 200 o N'wijk Bronsgeest: 600
Economie	<ul style="list-style-type: none"> • Voldoende ruimte voor Greenport en toerisme in de Bollenstreek. Nieuwe prognoses over behoeftes bedrijventerreinen maken afstemming tussen provincie en gemeenten over behoefte aan regionale en lokale bedrijventerreinen nodig. Haarlemmermeer is bereid mee te denken over regionale opvangfunctie voor lokale/regionale bedrijven uit de Bollenstreek. De eventuele vraag uit de Leidse regio moet eerst expliciet worden gemaakt om te kunnen worden beoordeeld. • Glastuinbouw: ruimtevragen zijn 1. verplaatsen 17 ha (teeltareaal) binnenstedelijk glas Rijnsburg en Oegstgeest 2.50-70 ha verspreid gespecialiseerd glas uit de Bollenstreek 3. uitbreidingsruimte van 30 ha. • Trappenberg-Kloosterschuur is opvanglocatie voor 1. (uitbreiding 10 ha), voor uitplaatsing verspreid liggend glas en gedeeltelijk als uitbreidingsbehoefte (10-20 ha via herstructurering) • Rooversbroekpolder is voor een groot deel van de resterende uitbreidings- en verplaatsingsbehoefte, 30 ha herstructurering en uitbreiding in zuidelijke richting is nodig <p>o Behouden locatie Zijlhoek</p>
Maatschappelijke voorzieningen	-

Toelichting bij Programma van Afspraken

*Behoeftte en capaciteitscijfers Wonen

Periode	Behoeftte	Capaciteit	Tekort
Tot 2010	20.000	17.250	2.750
2010 - 2020	13.000	5.500	7.500

**Behoeftte en capaciteitscijfers Werken

Periode	Behoeftte	Capaciteit	Tekort
Tot 2010	170 ha netto	95 ha	75 ha
2010 - 2020	160 ha netto	100 ha	60 ha

*** Randvoorwaarden bebouwing Valkenburg

- Toepassen lagenbenadering (principe kwaliteit boven kwantiteit)
- Handhaven robuuste ecologische verbindingzone van het Groene Hart naar de duinen ten zuiden van de As Leiden-Katwijk. De zuidelijke rand van het Valkenburgse Meer verbonden met het Pan van Persijn vormt de noordgrens van deze ecologische verbindingzone
- Tussen bouwlocatie Valkenburg en het duingebied ten zuiden van Katwijk wordt een groene bufferzone aangelegd om te grote recreatiedruk op het kwetsbare duingebied te voorkomen en om schone kwel van duinwater optimaal te kunnen benutten
- Uitgaan van aanleg RGL en de verbreding N206, voordat gebouwd gaat worden

Toelichting bij Gebiedsuitwerking – Uitwerking deelgebieden

Deelgebied Duinen en Kust:

- Behoud en herstel van natuurwaarden
- Veiligheid/Kustverdediging: Noordwijk aan Zee als prioritaire zwakke schakel
- Toerisme: recreatiedruk niet groter dan die nu al is, groei alleen waar het inpasbaar is. Voor afleiding van recreatiedruk is ontwikkeling van groengebieden in de Westflank van de Haarlemmeermeer van groot belang. Uitbreidingsmogelijkheden verblijfsrecreatie in de binnenduintrand is beperkt i.v.m. natuurbehoud en behoud bollenareaal

Deelgebied Greenport Bollenstreek:

- Behoud en ontwikkeling bollencomplex
 - Uitgangspunt is minimaal 2625 ha bollenteelareaal
 - Compensatie van gronden die verloren gaan door ruimtelijke ontwikkelingen
 - Agrarische en regionale bedrijvigheid w.o. handels- en toeleverende bedrijven
 - Veiling in Rijnsburg
 - Veehouderijbedrijven
- Toerisme
- Water, natuur en landschap
 - Wateropgave 50 ha boezemwater als compensatie van peilaanpassingen in het verleden
 - Uitgangspunt: vooralsnog geen ruimtelijke consequenties Europese Kaderrichtlijn Water en streven naar goede waterkwaliteit
 - PEHS is uitgangspunt
 - Aanbeveling uit Landschapsbeleidsplan wordt gevolgd: landschappelijke structuur in noord-zuidrichting versterken en landschappelijke openheid gebied

- vergroten. Uitbreiding en aanleg van landgoederen levert een bijdrage aan landschappelijke kwaliteit en circa 100 woningen in groene woonmilieu's.
- Pact/OvT
 - geïntensiveerd doorgaan met modulaire aanpak waarbij het mogelijk is kleine aantallen woningen te bouwen ter (mede)financiering + grootschalige modules circa 500 extra woningen

Bijlage 3 Leden werkgroep Economie

Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland, de heer H. Stapper (voorzitter)
Samenwerkingsorgaan Holland Rijnland, mevr. T. Vis (onderdeel toerisme)
Gemeente Hillegom, mevr. I de Haan
Gemeente Katwijk, de heer C. van Dam
Gemeente Leiden, de heer J. van Doggenaar
Gemeente Leiderdorp, de heer A. Nierop
Gemeente Noordwijk, de heer F. Blaisse
Gemeente Noordwijk, de heer H. v.d. Weerdhof
Gemeente Zoeterwoude, mevr. J. Timmers
Kamer van Koophandel Rijnland, de heer P. Meijer

Externe adviseur: Bureau Blauwberg, de heer A. van Bochove

Bijlage 4 Maatschappelijke organisaties

Om draagvlak te vinden voor de RSV is het belangrijk om maatschappelijke organisaties zo vroeg mogelijk bij de ontwikkeling van de visie te betrekken. In het communicatieplan zijn twee momenten voorzien waarbij het zinvol lijkt de maatschappelijke organisaties te betrekken.

Het eerste moment is gericht op de inbreng bij de ontwikkeling van de streefbeelden. Het tweede moment is voorzien bij de zgn. Integratieslag waarbij keuzes en dilemma's naar voren komen. Dit moment is meer op het creëren van draagvlak gericht bij een brede doelgroep.

Wij zijn ervan uitgegaan dat de inbreng van de maatschappelijke organisaties voor het grootste deel geborgd is in het bestaande beleid, dat als uitgangspunt genomen is bij de streefbeelden.

Voor ieder streefbeeld is een beperkte selectie gemaakt van organisaties die relevant zijn.

Selectiecriteria waren:

1. Vaak zijn de streefbeelden onder te verdelen in verschillende deelbelangen. Gestreefd is om voor ieder deelbelang één of meerdere organisaties te vinden die dit belang vertegenwoordigen.
2. Per deelbelang in het streefbeeld is gekozen voor de organisatie die nog niet zichtbaar inbreng hebben geleverd via het bestaande beleid en waarvan het standpunt dus nog onbekend is.

De geselecteerde maatschappelijke organisaties zijn schriftelijk benaderd. Aan hen is het concept-Streefbeeld opgestuurd en gevraagd om te reageren op de vragen:

1. Of zij kunnen instemmen met de inhoudelijke lijn.
2. Of zij kunnen instemmen met de gehanteerde feiten en cijfers.

De inbreng van de maatschappelijke organisaties was gepland als reactie op de concept-Streefbeelden. Daarbij was het de bedoeling om de reacties en de voorgestelde verwerking tegelijk met de concept-Streefbeelden ter behandeling voor de portefeuillehouders voor te leggen in de portefeuillehoudersoverleggen van mei 2006. Omdat tussen het gereedkomen van de conceptstreefbeelden en het toezenden aan de portefeuillehoudersoverleggen korte tijd gepland was, werd in de brief waarin de maatschappelijke organisaties gevraagd werden te reageren een zeer korte respons tijd gevraagd. Een aantal organisaties reageerde met de opmerking dat zij wel willen reageren, maar daarvoor langer tijd nodig hebben. Hierop is geantwoord dat zij later kunnen reageren, maar dat het in dit stadium om de hoofdlijnen gaat. Verwacht wordt dat na de zgn. integratieslag een veel concretere vraag gesteld kan worden aan de maatschappelijke organisaties.

In totaal zijn er 34 maatschappelijke organisaties aangeschreven, met de volgende verdeling naar Streefbeeld. Tussen haakjes is het aantal reacties opgenomen.

Groen/Blauw: 6 (1)

Milieu: 3 (0)

Mobiliteit: 3 (2)

Wonen: 3 (1)

Economie: 6 (3)

Maatschappelijke Voorzieningen: 13 (8)

De gemiddelde respons is 44%.

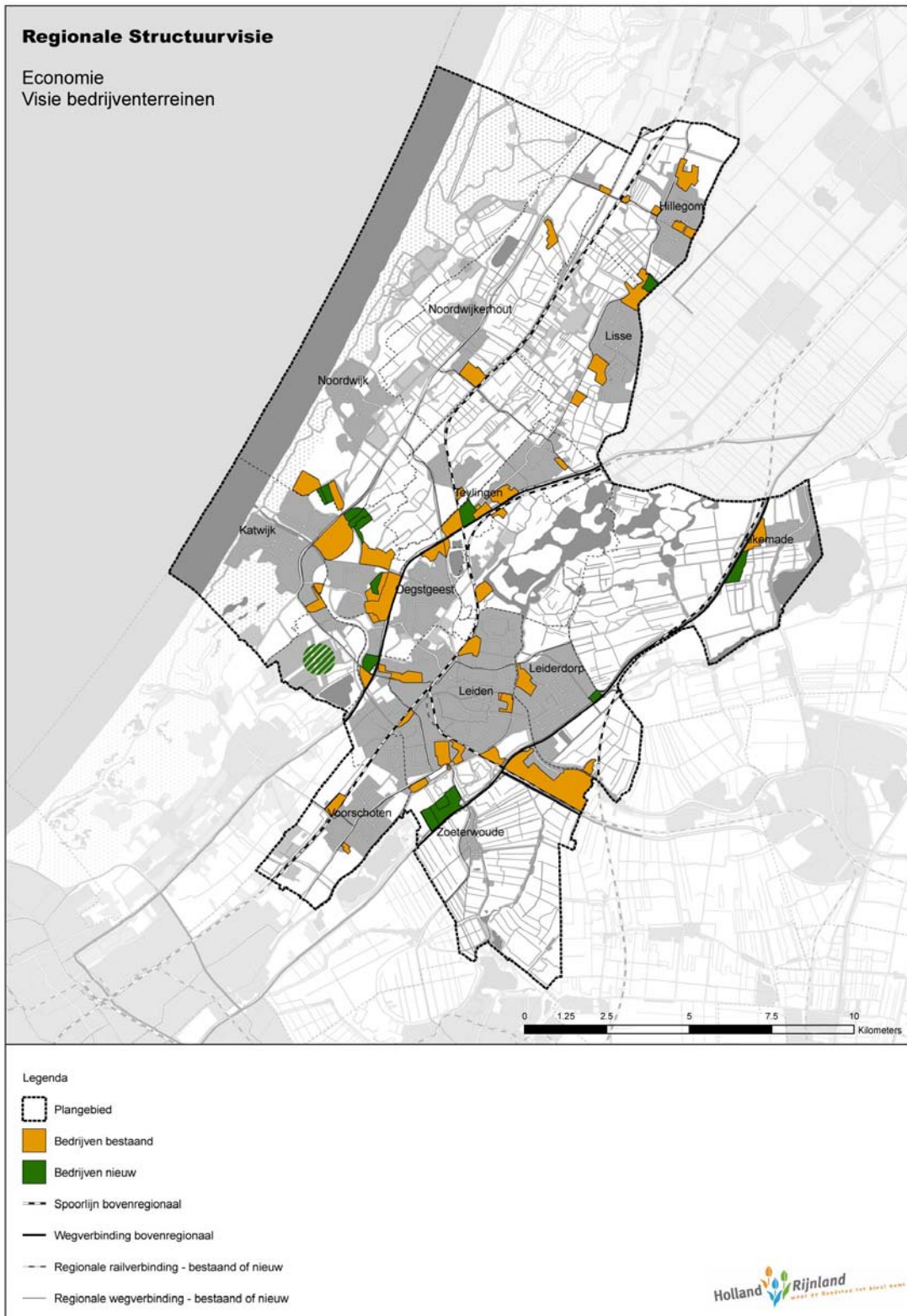
De reacties zijn verwerkt in een schema, waarbij in de naastliggende kolom het voorstel voor de verwerking in het streefbeeld is opgenomen. Dit schema is een separaat document naast de streefbeelden.

Een algemeen signaal uit de reacties is, dat maatschappelijke organisaties zich onvoldoende betrokken voelen bij de totstandkoming van de regionale structuurvisie.

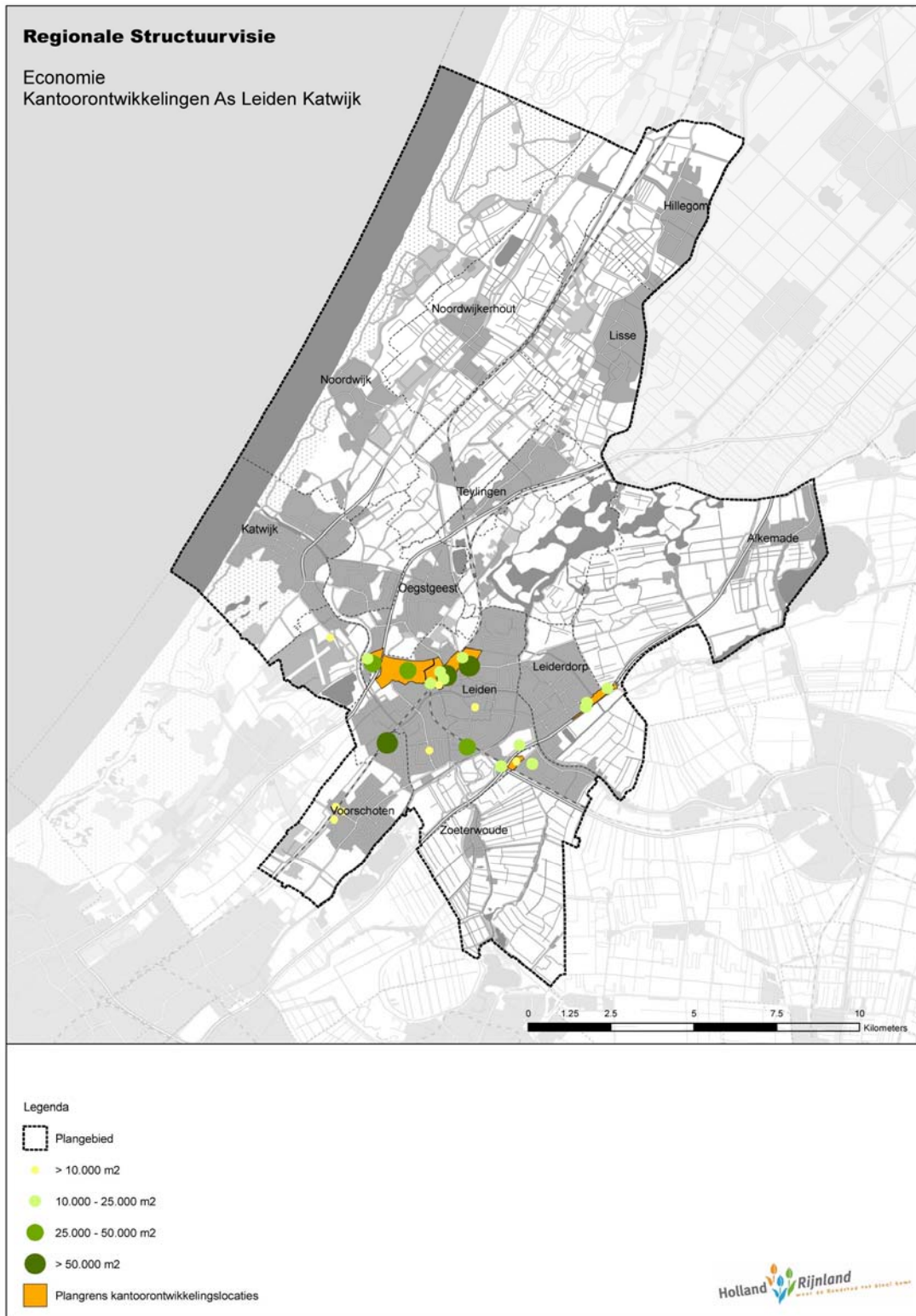
De Kamer van Koophandel, VNO-NCW West, Hoofd Bedrijfschap Detailhandel, VVV Holland Rijnland, Greenport bollenstreek en LTO-Noord is om een reactie gevraagd. De Kamer van Koophandel, HBD, LTO-Noord en Stichting Hou het Bloeiend hebben een reactie gestuurd.

Bijlage 5 Kaarten

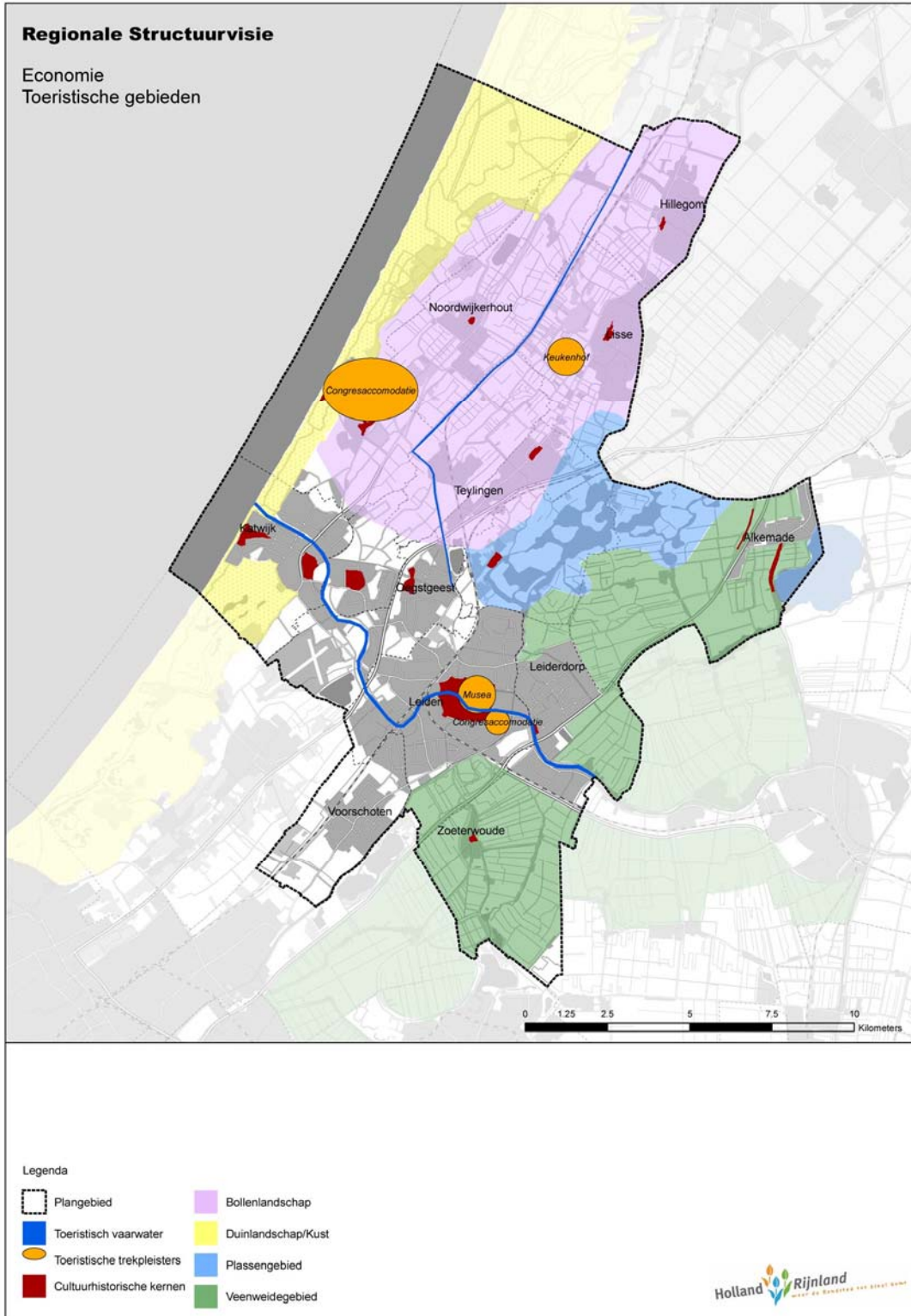
1. Visie bedrijventerreinen
2. Kantoorontwikkeling
3. Toeristische gebieden
4. Agrarische gebieden

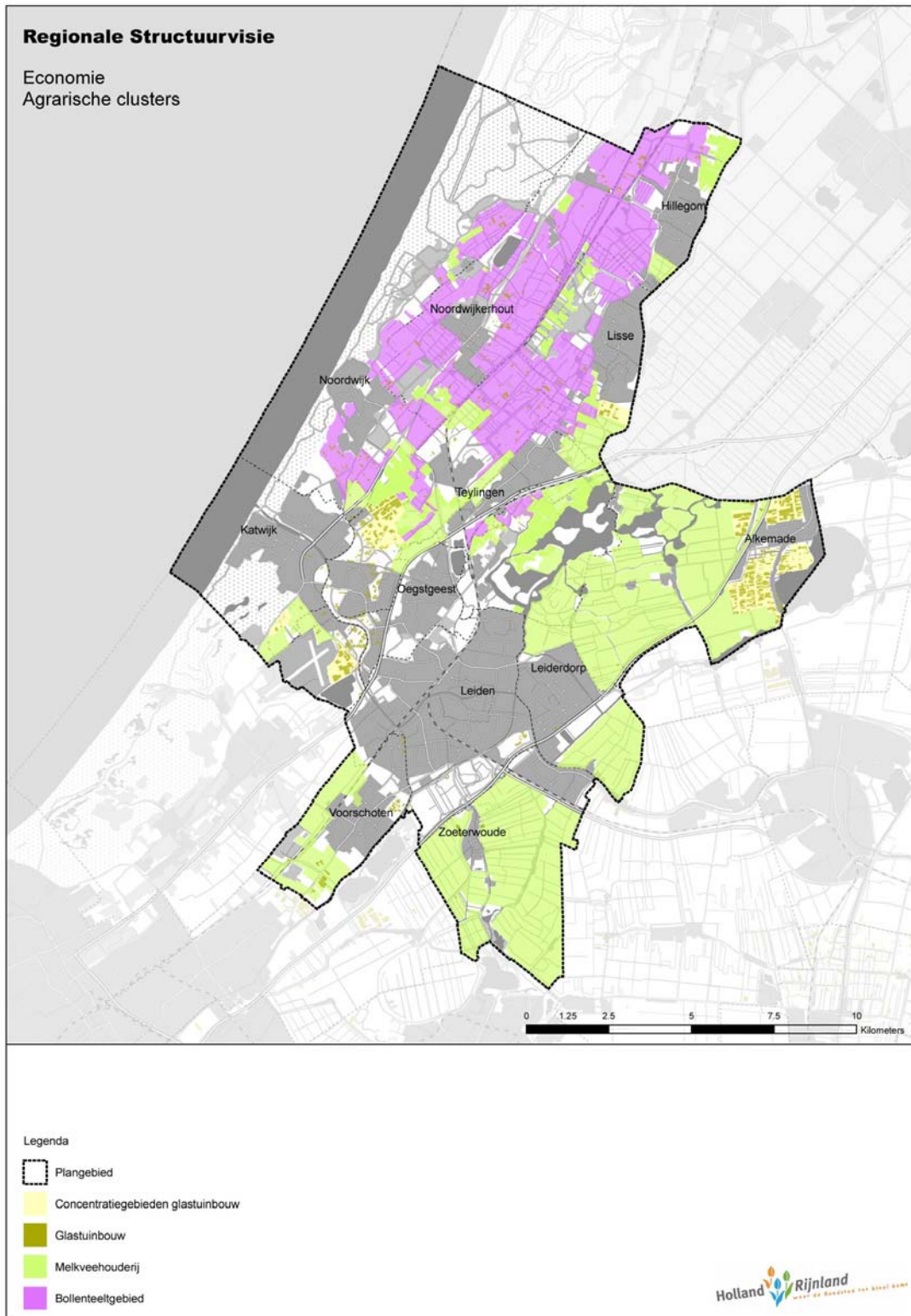
Kaart 1.

Kaart 2.

Kaart 3.

Kaart 4.

